

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ મધ્યે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં

વિશેષ ફોઝદારી અરજી (ક્વોશિંગ) નં. જપ૩૬/૨૦૧૫

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર અર્થે :

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

=====

|    |                                                                                                                                       |     |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ૧. | શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવે?                                                                     | હા. |
| ૨. | પત્રકારને જોવા દેવામાં આવે ?                                                                                                          | હા. |
| ૩. | શું ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?                                                                                     | ના. |
| ૪. | શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?             | ના. |
|    | આ માહિતી અથવા નિર્દેશ રાજ્યના તમામ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટશ્રીઓ અને જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટશ્રીઓ (ફર્સ્ટ ક્લાસ) સુધી પરિપત્રિત કરો. |     |

=====

ઓનાલી ઇસ્માઈલજી સાદીકોટ..... અરજદાર (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧ સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિત રહ્યા :

અરજદાર નં. ૧ તરફથી વિદ્વત્ વકીલ: શ્રી તુષાર એલ. શેઠ  
(એડવોકેટ)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ (રાજ્ય) તરફથી વિદ્વત્ એ.પી.પી.  
સરકારી વકીલ સુશ્રી હંસા પુનાની

=====

કોરમ:માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ:૦૩/૦૩/૨૦૧૬

સીએવી જજમેન્ટ

૧ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ આ રિટ અરજી દ્વારા, અરજદાર-મૂળ  
ફરિયાદીએ નીચેની રાહત માટે પ્રાર્થના કરી છે:

૧૬(એ) નામદાર અદાલત કૃપા કરીને પ્રસ્તુત પિટિશન મંજૂર કરવા  
કૃપા કરશે.

(બી) નામદાર અદાલત કૃપા કરીને 'સરટીઓરાઈ' ની રિટ અથવા  
'સરટીઓરાઈ' ના સ્વરૂપની રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, નિર્દેશ કે

હુકમ જારી કરી, વિદ્વાન એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ગોંડલ દ્વારા ક્રિમીનલ કેસ નં. ૨૨૨/૨૦૦૪ માં આંક-૫૩ (એક્ટિઝબિટ ૫૩) એટલે કે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા ની કલમ ૩૧૯ હેઠળ કરવામાં આવેલી અરજી પર તારીખ ૧૫.૦૪.૨૦૧૫ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ રદ અને રદબાતલ કરવા કૃપા કરશે; અને વધુમાં ક્રિમીનલ કેસ નં. ૨૨૨/૨૦૦૪ માં મૂળ ફરિયાદ (આંક-૧) માં અલગ ક્રમ નંબર દર્શાવીને 'સ્વસ્તિક કન્સ્ટ્રક્શન કંપની' નું નામ ઉમેરવાની અરજદારને પરવાનગી આપીને આંક-૫૩ ની અરજી મંજૂર કરવા કૃપા કરશે.

(સી) પ્રસ્તુત કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને ન્યાયના હિતમાં જે અન્ય અને વધુ દાદ/રાહતો યોગ્ય અને ઉચિત જણાય તે આપવા કૃપા કરશે.”

૨ આ કેસની હકીકતો નીચે પ્રમાણે સારાંશિત કરી શકાય છે:

૨.૧ અહીં અરજદારે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે સામાવાળા નંબર ૨ સામે એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ગોંડલની અદાલતમાં ૨૦૦૪નો ક્રિમીનલ કેસ નં.૨૨૨ હોવાની ફરિયાદ દાખલ કરી હતી.

૨.૨ જેમ કે ફરિયાદના અવલોકન પર જ સ્પષ્ટ થાય છે, જે પાન ૧૧ પર છે, પરિશિષ્ટ: ‘આ અરજીમાં ‘અ’, કે છ વ્યક્તિઓને ‘સ્વસ્તિક કન્સ્ટ્રક્શન’ ના નામે ચાલતી ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદાર હોવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે.

ભાગીદારી પેઢી, કાનૂની સંસ્થા અથવા ન્યાયિક વ્યક્તિ તરીકે, આરોપી તરીકે રજૂ કરવામાં આવી નથી.

૨.૩ વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટે ઉપરોક્ત ફરિયાદની નોંધ લીધી હતી અને ફરિયાદમાં આરોપી તરીકે નામ આપવામાં આવેલા તમામ છ ભાગીદારો સામે કાર્યવાહી કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો.

૨.૪ એવું લાગે છે કે અહીં પ્રતિવાદીઓ અને અન્ય સહ-આરોપીઓએ ૨૦૦૪ના ક્રિમિનલ કેસ નં.૨૨૨ ની કાર્યવાહીને રદ કરવા માટે ૨૦૧૪ની ક્રિમિનલ મિસેલેનિયસ એપ્લિકેશન નં.૫૦૪૩ ને મુખ્યત્વે આ આધાર પર પસંદ કરી હતી કે કાનૂની અસ્તિત્વની ગેરહાજરીમાં, ભાગીદાર તરીકે તેમની ક્ષમતામાં, કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોર્ટ ફરિયાદની નોંધ લઈ શકી ન હોત અને કાનૂની એકમ એટલે કે કોર્ટ સમક્ષ ભાગીદારી પેઢીની ગેરહાજરીમાં ભાગીદારો સામે પ્રક્રિયા જારી કરવાનો આદેશ આપ્યો હોત.

૨.૫ ૧૬ મી એપ્રિલ, ૨૦૧૪ ના રોજ, ઉપર ઉલ્લેખિત કાર્યવાહીને રદ કરવા માટે દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીમાં વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા નીચેનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

"નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદમાં ભાગીદારી પેઢી ને પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં આવી નથી તે રજૂઆતને ધ્યાનમાં લેતાં, રૂલ ઈશ્યૂ કરવામાં આવે છે. આ અરજીની સુનાવણી ક્રિમીનલ મિસ. એપ્લિકેશન નં. ૨૩૫૬/૨૦૧૪ સાથે હાથ ધરવી. ફકરા-૯(સી) મુજબનો વચગાળાનો રાહત મંજૂર કરવામાં આવે છે. વિદ્વાન એ.પી.પી. નોટિસની બજવણી સ્વીકારે છે."

બાકીના સામાવાળાઓ માટે પ્રત્યક્ષ બજવણી ની પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

૨.૬ એવું લાગે છે કે ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત અરજીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, ૨૦૧૪ની ક્રિમીનલ મિસેલેનિયસ એપ્લિકેશન (ઓર્ડરમાં ફેરફાર માટે) નં.૧૦૦૩૬ દાખલ કરવામાં આવી હતી.વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા ઉપરોક્ત અરજીનો નિકાલ નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યો હતો:

"૧. પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા.

૨. અરજદારના વિદ્વાન વકીલે ૨૦૧૪ (૧) સ્કેલ ૨૪૧માં નોંધાયેલા હરદિપસિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે.

૩. ઉપરોક્ત પાસાને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજીની મંજૂરી છે.અરજદાર માટે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૩૧૯ હેઠળ અરજી દાખલ કરવાની છૂટ રહેશે.

૪. ટ્રાયલ કોર્ટ આવી અરજીનો નિર્ણય તેના પોતાના ગુણદોષ પર કરશે.વધુમાં નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ મુખ્ય બાબતમાં વધુ આદેશો પસાર કર્યા વિના કેસ સાથે આગળ વધશે નહીં.

૫. ઉપરોક્ત અવલોકનો સાથે, વર્તમાન અરજીનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.નિયમ નિરપેક્ષ બન્યો.સીધી સેવાની મંજૂરી છે."

૨.૭ ઉપર ઉલ્લેખિત ૨૩મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૫ના વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશના આધારે, અરજદાર-મૂળ ફરિયાદીએ અરજીનું પ્રદર્શન પસંદ કર્યું:૫૩ ૨૦૦૪ના ફોજદારી કેસમાં No.૨૨૨ એવી વિનંતી સાથે કે તેને ભાગીદારી પેઢીને ફરિયાદમાં આરોપી તરીકે કાનૂની સંસ્થા તરીકે રજૂ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે અને ટ્રાયલ કોર્ટ ભાગીદારી પેઢી સામે સંજ્ઞાન લેશે અને પ્રક્રિયા જારી કરશે.એપિલકેશન પ્રદર્શન:૫૩ કથિત રીતે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૧૯ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે.

૨.૮. વિદ્વાન ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ગોંડલે આંક-૫૩ ની અરજીનો નિકાલ કર્યો અને તા. ૧૫ મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ ના હુકમથી તેને રદ કરી.

૨.૯ નીચે આપેલા આદેશથી અસંતુષ્ટ હોવાને કારણે પ્રદર્શન:૫૩, અરજદાર-મૂળ ફરિયાદી ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ આ અદાલતના નિરીક્ષણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને આ અરજી સાથે આવ્યો છે.

૩ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી તુષાર એલ. શેઠે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ આંક-૫૩ની અરજીને નકારી કાઢવામાં ગંભીર ભૂલ કરી હતી. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ભાગીદારી પેઢીને કાનૂની સંસ્થા તરીકે દર્શાવવા માટે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી ટકવા પાત્ર છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આ ક્ષણે એમ ધારીને કે સંબંધિત સમયે, ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે સામેલ કરવામાં આવી ન હતી, અને કાનૂની સંસ્થા સામેના ગુના માટે કોઈ સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું ન હતું, તેમ છતાં પછીના તબક્કે, તે અદાલત માટે ખુલ્લું છે કે તે ફરિયાદીને કાનૂની સંસ્થાને સામેલ કરવાની અને કાયદા અનુસાર સુનાવણી સાથે આગળ વધવાની મંજૂરી આપે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પેઢીના ભાગીદારો, જેમને ફરિયાદમાં આરોપી તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે, તેમની સામે કાયદાની કલમ ૧૪૧ના આધારે કાર્યવાહી કરવામાં આવી રહી છે. અદાલત સમક્ષ કંપનીની ગેરહાજરીમાં, ફરિયાદી પક્ષ નિષ્ફળ જશે કારણ કે અદાલત સમક્ષ ભાગીદારી

પેઢીની ગેરહાજરીમાં કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે ભાગીદારોને પરોક્ષ રીતે જવાબદાર ઠેરવી શકાતા નથી.

૪ શ્રી શેઠે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે આ બાબત અલગ દ્રષ્ટિકોણથી વિચારવાને પાત્ર છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ભાગીદારી પેઢી કાનૂની સંસ્થા અથવા ન્યાયિક વ્યક્તિ નથી. ભાગીદારી એ ભાગીદારીનો વ્યવસાય ચલાવવા માટે માત્ર વ્યક્તિઓનું સંગઠન છે અને કાયદામાં પેઢીનું નામ ભાગીદારનું વર્ણન કરવા માટે પૂરક છે. શ્રી શેઠે રજૂઆત કરી હતી કે કાયદાની કલમ ૧૪૨ માં પ્રતિબંધ માત્ર કોઈપણ ગુનાની નોંધ લેવા સુધી વિસ્તરે છે. શ્રી શેઠના જણાવ્યા અનુસાર, અદાલત માત્ર ગુનાની જ નોંધ લે છે, કોઈ ગુનેગારની નહીં. એકવાર મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યા પછી, ગુનેગારો ખરેખર કોણ છે તે શોધવાની તેમની ફરજ છે.આવા સંજોગોમાં, શ્રી શેઠના જણાવ્યા અનુસાર, એકવાર ગુનાની નોંધ લેવામાં આવ્યા પછી, અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિને આરોપી તરીકે સામેલ કરવાથી ગુનાની નોંધ લેવા માટે પહેલેથી જ અપનાવવામાં આવેલી ન્યાયિક પ્રક્રિયાને અસર થશે નહીં.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે કલમ ૩૧૮ની પેટા કલમ (૧) હેઠળ. પી. સી. અદાલતને કોઈ પણ અન્ય વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે જેણે કોઈ પણ ગુનો કર્યો હોવાનું જણાય છે, જેના માટે આવી વ્યક્તિ પર આ કેસમાં પહેલેથી જ દોષિત ઠરેલા આરોપી સાથે મળીને કેસ ચલાવી શકાય છે.

૫ શ્રી શેઠે રજૂઆત કરી હતી કે ફરિયાદમાં ભાગીદારોને પહેલેથી જ આરોપી તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. મેજિસ્ટ્રેટે પહેલેથી જ સંજ્ઞાન લીધું છે અને પ્રક્રિયા જારી કરવાનો આદેશ આપ્યો છે. આવા સંજોગોમાં, ભાગીદારી પેઢીને એક આરોપી તરીકે અને અન્ય સહ-આરોપી પેઢીના ભાગીદાર હોવા સાથે કાનૂની સંસ્થા તરીકે રજૂ કરવામાં અદાલતના માર્ગમાં કોઈ કાનૂની અવરોધ હોવો જોઈએ નહીં.

૬ શ્રી શેઠે રજૂઆત કરી હતી કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ પોલીસ અહેવાલ પર અન્યથા સ્થાપિત થયેલા કેસોમાં પણ લાગુ થશે. તે પ્રાર્થના કરે છે કે બાબતોમાં યોગ્યતા હોવાથી, તેને મંજૂરી આપવામાં આવે અને મૂળ અરજી આંક-૫૩ ને પણ મંજૂરી આપવામાં આવે.

૭ તેમની રજૂઆતના સમર્થનમાં, શ્રી શેઠે નીચેના નિર્ણયો પર મજબૂત આધાર રાખ્યો હતો:

(૧) વી. સુબ્રમણ્યમ વિ. રાજેશ રઘુવંદ્ર રાવ [(૨૦૦૯) ૫ એસસીસી ૬૦૮]

(૨) મુંશી રામ વિ. મ્યુનિસિપલ કમિટી, છેહર્તા [(૧૯૭૯) ૩ એસસીસી ૮૩]

(૩) નિયંત્રક અને મહાલેખા પરીક્ષક વિ. કમલેશ વાડીલાલ મહેતા [(૨૦૦૩) ૨ એસસીસી ૩૪૯]

(૪) બાચા એફ. ગુઝદાર, બોમ્બે વિ. આવકવેરાના કમિશનર, બોમ્બે [૧૯૫૫ એઆઈઆર એસસી ૭૪]

(૫) પ્લાયવુડ હાઉસ વિ. વુડ ક્રાફ્ટ પ્રોડક્ટ્સ લિમિટેડ [૧૯૯૪ (૧) ક્રાઈમ્સ ૪૩૪] ના કેસમાં કેરળ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજ (કે. ટી. થોમસ, જે., તેમના લોર્ડશિપ તરીકે હતા) નો નિર્ણય

(૬) મહાબીર કોલ્ડ સ્ટોરેજ વિ. આવકવેરાના કમિશનર, પટના [૧૯૯૧ એઆઈઆર એસસી ૧૩૫૭]

(૭) હરદીપ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્યો [૨૦૧૪ (૧) સ્કેલ ૨૪૧]

૮ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધા પછી, નીચેના પ્રશ્નો મારા વિચારણા માટે આવે છે:

(૧) જ્યાં સુધી નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી શું ભાગીદારી પેઢી કંપની જેવી કાનૂની સંસ્થા છે?

(૨) શું કાયદાની કલમ ૧૪૧ના આધારે પેઢીના ભાગીદારો સામે કેસ ચલાવવામાં આવે છે, જો ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે રજૂ કરવામાં ન આવે અથવા તેને દોષિત ઠેરવવામાં ન આવે તો?

(૩) જ્યારે કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદમાં તેની ટકાઉપણામાં પ્રારંભિક ખામી હોય, ત્યારે આવી ખામીને દંડ સંહિતાની કલમ ૩૧૯ હેઠળની અરજીના આધારે કાર્યવાહીમાં સુધારો કરીને દૂર કરી શકાય છે. પી. સી.?

• પ્રથમ પ્રશ્ન:

૯ હું પ્રથમ પ્રશ્નનો જવાબ આપવા આગળ વધું તે પહેલાં, મને તે સંબંધમાં વિદ્વાન સલાહકાર દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયોની તપાસ કરવા દો.મુંશી રામ (ઉપરોક્ત) માં, સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ અપીલકર્તાઓ ભારત ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, છેહર્તા નામની પેઢીના ભાગીદાર હતા.૧૫મી મે, ૧૯૪૬ના એક જાહેરનામા દ્વારા, છેહરતા મ્યુનિસિપલ કમિટીએ પંજાબ મ્યુનિસિપલ એક્ટ, ૧૯૧૧ની કલમ ૬૧ (૧) (બી) હેઠળ વ્યવસાય કર લાદ્યો હતો.અપીલકર્તાઓએ પ્રતિવાદી-સમિતિને તેના દ્વારા માંગવામાં આવેલા વ્યવસાય કરને સાકાર કરવાથી રોકવા માટે કાયમી મનાઈ હુકમ માટે દાવો દાખલ કર્યો હતો.અપીલકર્તાઓએ મૂલ્યાંકનની માન્યતાને પડકારતા દલીલ કરી હતી કે પંજાબ જનરલ કલોઝ એક્ટની કલમ ૨ (૪૦) માં આપવામાં આવેલી વ્યાખ્યાના પ્રકાશમાં, પંજાબ મ્યુનિસિપલ એક્ટ, ૧૯૧૧ની કલમ ૬ (૧) (બી) માં આવતા "વ્યક્તિ" શબ્દમાં "પેઢી" નો સમાવેશ થાય છે અને "પેઢી" દ્વારા કરવામાં આવતો વેપાર એક હોવાથી, પેઢી પર કર લાદવામાં આવી શકે છે, ભાગીદારો પર નહીં.આવા પરિસરમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વ્યક્તિગત ભાગીદારો પર કર લાદવામાં મ્યુનિસિપલ સમિતિએ મ્યુનિસિપલ એક્ટની કલમ ૬૧ (૧) (બી) હેઠળ તેની વૈધાનિક સત્તાઓને વટાવી દીધી છે.

૯.૧ ટ્રાયલ કોર્ટે દાવો ફગાવી દીધો, વાદીઓની અપીલ પર, અમૃતસરના વધારાના જિલ્લા ન્યાયાધીશે ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદાને ઉલટાવી દીધો અને દાવાનો

ચુકાદો આપ્યો.મ્યુનિસિપલ સમિતિએ હાઈકોર્ટમાં વધુ અપીલ કરી હતી.અપીલની સુનાવણી કરનાર વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે પ્રથમ અપીલ અદાલતના ચુકાદા અને હુકમને સમર્થન આપ્યું હતું.આ મામલો સુપ્રીમ કોર્ટ સુધી પહોંચ્યો હતો.સુપ્રીમ કોર્ટે પેરા ૧૪માં મ્યુનિસિપલ એક્ટની કલમ ૬૧ (૧) (બી) નો ઉલ્લેખ કેસનો નિર્ણય લેવાના હેતુ માટે કર્યો હતો, જે નીચે મુજબ છે:

“રાજ્ય સરકાર આ વતી જે કોઈ સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશો કરી શકે છે અને નિયમોને આધિન, કોઈપણ સમિતિ સમયાંતરે આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે અને આ અધિનિયમ દ્વારા નિર્દેશિત રીતે નગરપાલિકાના સમગ્ર અથવા કોઈપણ ભાગમાં નીચેનામાંથી કોઈપણ કર લાદશે, એટલે કે:

(૧) (અ).....

(i) થી (iii).

(બી) કોઈ પણ વ્યવસાય અથવા કલાની પ્રેક્ટિસ કરતી અથવા નગરપાલિકામાં કોઈ પણ વેપાર અથવા કોલિંગ કરતી વ્યક્તિઓ પર કર.

સમજૂતી. સેવામાં રહેલી વ્યક્તિ અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા કેન્દ્ર સરકાર અથવા સ્થાનિક અથવા અન્ય જાહેર સત્તામંડળ હેઠળ હોદ્દો ધરાવતી વ્યક્તિ આ પેટા-કલમના અર્થમાં વ્યવસાય કરતી હોવાનું માનવામાં આવશે.

૯.૨ સુપ્રીમ કોર્ટે પરિચ્છેદ ૧૫, ૧૬ અને ૧૮માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૫. કાઢેલી જોગવાઈના સાદા વાંચન પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે કલમ (બી) હેઠળ વસૂલવામાં આવતો કર, શરતોમાં, "વ્યક્તિઓ" પરનો કર છે."વ્યક્તિઓ" અભિવ્યક્તિ નિઃશંકપણે કુદરતી વ્યક્તિઓનો સમાવેશ કરે છે. આવી કરપાત્ર વ્યક્તિઓનો વર્ગ તેમની વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિના સંદર્ભમાં વિધાનસભા દ્વારા સૂચવવામાં આવ્યો છે.આમ, અધિકૃત થવા માટે, કલમ ૬૧ (૧) ની કલમ (બી) હેઠળ કરવેરાએ બે શરતોને સંતોષવી પડશે:પ્રથમ, તે "વ્યક્તિઓ" પરનો કર હોવો જોઈએ.બીજું, આવી વ્યક્તિઓ કોઈ પણ વ્યવસાય અથવા કલાનો અભ્યાસ કરતી હોવી જોઈએ અથવા નગરપાલિકામાં કોઈ પણ વેપાર અથવા કામ કરતી હોવી જોઈએ.

૧૬. ત્યાં કોઈ વિવાદ ન હોઈ શકે કે અપીલકર્તાઓ "વ્યક્તિ" છે અને, જેમ કે, પ્રથમ શરતને સંતોષે છે. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલે પણ નિખાલસપણે સ્વીકાર્યું છે કે વ્યક્તિગત ભાગીદારો પણ ઉપરોક્ત કલમ (બી) ના અર્થમાં "વ્યક્તિઓ" છે.આમ વિવાદ આ મુદ્દામાં સંકુચિત થઈ જાય છે:શું મ્યુનિસિપાલિટીમાં ભાગીદારીમાં સામૂહિક રીતે વ્યવસાય કરતી વ્યક્તિઓ બીજી શરત પૂરી કરે છે?એટલે કે, શું આવી વ્યક્તિઓ કલમ (બી) ના વિચારમાં "નગરપાલિકામાં કોઈ વેપાર અથવા કોલિંગ કરે છે?"

“૧૮. 'ભારતીય ભાગીદારી અધિનિયમ, ૧૯૩૨ની કલમ ૪માં વ્યાખ્યાયિત 'ભાગીદારી' એ વ્યક્તિઓ વચ્ચેનો સંબંધ છે જે બધાના લાભ માટે બધા અથવા તેમાંથી કોઈપણ દ્વારા ચલાવવામાં આવતા વ્યવસાયના નફાને વહેંચવા માટે સંમત થયા છે.આ વિભાગ આગળ સ્પષ્ટ કરે છે કે પેઢી અથવા ભાગીદારી એ ભાગીદારોથી અલગ અને અલગ કાનૂની એકમ નથી.પેઢી એ પેઢીની રચના કરનાર વ્યક્તિઓનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન છે.'ભાગીદારી' ની વ્યાખ્યામાં નિર્ણાયક શબ્દો તે છે જે રેખાંકિત કરવામાં આવ્યા છે.તેઓ ઉપર પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નની ચાવી ધરાવે છે.તેઓ દર્શાવે છે કે વ્યવસાય બધા અથવા કોઈપણ ભાગીદારો દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે.તાત્કાલિક કેસમાં, સ્વીકાર્યું છે કે, તમામ

વાદી અપીલકર્તાઓ ભાગીદારીમાં વ્યવસાય ચલાવી રહ્યા છે.તમામ છ ભાગીદારો નફો અને નુકસાન વહેંચી રહ્યા છે.વ્યવસાય દરમિયાન થયેલી જવાબદારીઓ અથવા જવાબદારીઓ માટે તમામ ભાગીદારો સંયુક્ત રીતે અને અલગ અલગ રીતે જવાબદાર હોય છે.દરેક ભાગીદારને બીજાનો એજન્ટ માનવામાં આવે છે.આ સ્થિતિ હોવાથી, એવું માનવું શક્ય નથી કે છ ભાગીદારોમાંથી દરેક મ્યુનિસિપલ એક્ટની કલમ ૬૧(૧) ની કલમ (બી) ના કાર્યક્ષેત્રમાં વેપાર અથવા કોલિંગ કરી રહ્યા નથી. વધુમાં વધુ, એવું કહી શકાય કે આ છ વ્યક્તિઓમાંથી દરેક વ્યક્તિ અલગ-અલગ તેમજ સામૂહિક રીતે નગરપાલિકામાં વેપાર કરે છે. કલમ ૬૧ની ભાષામાં અથવા મ્યુનિસિપલ એક્ટની યોજનામાં એવું કંઈ નથી કે જે એવી બાંહેધરી આપે કે જે વ્યક્તિઓ એકબીજા સાથે જોડાણમાં અથવા ભાગીદારીમાં વેપાર કરે છે તેના પર કલમ ૬૧ (૧) ની કલમ (બી) હેઠળ વ્યક્તિગત રીતે કર લાદવામાં નહીં આવે.તેનાથી વિપરીત, આ કાયદાની ભાષા અને યોજનામાં ચોક્કસ સંકેત ઉપલબ્ધ છે કે આવા ભાગીદારો પર તેમની વ્યક્તિગત ક્ષમતામાં વ્યક્તિઓ તરીકે કર લાદવામાં આવી શકે છે.પહેલેથી જ નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, કલમ (બી) કોઈ અનિશ્ચિત શબ્દોમાં સ્પષ્ટ કરે છે કે આ 'વ્યક્તિઓ' પરનો કર છે.તેની ઘટના એવા વ્યક્તિઓ પર પડે છે, જેઓ કોઈ પણ વ્યવસાય અથવા કલાનો અભ્યાસ કરતા વર્ગના છે; અથવા નગરપાલિકામાં વેપાર

અથવા કોલિંગ કરે છે.મ્યુનિસિપાલિટીમાં સામૂહિક રીતે વેપાર કરતી વ્યક્તિઓ પર વ્યક્તિગત રીતે કર લાદવામાં ન આવે તેવું માનવું એ કાયદાના શબ્દોમાં વાંચવું હશે જે ત્યાં નથી.કલમ (બી) અથવા કાયદામાં અન્યત્ર એવા કોઈ શબ્દો નથી કે જે સ્પષ્ટ રીતે અથવા જરૂરી સૂચિતાર્થ દ્વારા, નગરપાલિકામાં સામૂહિક રીતે વેપાર કરતી વ્યક્તિઓને વ્યક્તિ તરીકે કર લાદવામાંથી બાકાત રાખે અથવા મુક્તિ આપે.આ કલમ હેઠળ કરવેરાની જવાબદારીને આકર્ષવા માટે, તે પૂરતું છે કે સંબંધિત વ્યક્તિ નગરપાલિકામાં વેપાર કરી રહી છે, પછી ભલે તે વેપાર તેના દ્વારા વ્યક્તિગત રીતે અથવા અન્ય લોકો સાથે ભાગીદારીમાં કરવામાં આવી રહ્યો હોય.આમ, આ કેસમાં મ્યુનિસિપલ એક્ટની કલમ ૬૧ની પેટા કલમ (૧) ની કલમ (બી) હેઠળ કર વસૂલવા માટે જરૂરી બંને શરતો અસ્તિત્વમાં હતી.અપીલકર્તાઓ "વ્યક્તિઓ" છે અને તેઓ છેલ્લે નગરપાલિકામાં વેપાર કરી રહ્યા છે."

૯.૩ પેરા ૧૮ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર આધાર રાખીને, વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે પેઢી અથવા ભાગીદારી ભાગીદારોથી અલગ અને અલગ કાનૂની અસ્તિત્વ નથી.

૧૦ મહાબીર કોલ્ડ સ્ટોરેજ (ઉપરોક્ત) માં, કરવેરાના કેસમાં મહેસૂલની તરફેણમાં અને કરદાતાની વિરુદ્ધ જવાબ આપતા પટના ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદા સામે અપીલકર્તા-કરપાત્ર દ્વારા સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી.આ કેસમાં, આકારણી કરનાર એક નોંધાયેલ ભાગીદારી પેઢી હતી.પેરા ૧૧ માં, કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

“૧૧. તેથી નિર્ણાયક પ્રશ્ન એ છે કે શું અપીલકર્તા સંબંધિત આકારણી વર્ષ ૧૯૬૨૬૩માં મશીનરી અને પ્લાન્ટનો માલિક છે.જૂની અને નવી ભાગીદારી પેઢીઓ આ કાયદા હેઠળ અલગથી નોંધાયેલી છે અને જૂની પેઢી કલકત્તામાં અને નવી પેઢી પૂર્ણિયામાં તેનો વ્યવસાય કરી રહી હતી તે હકીકતો પરથી હવે કાયદાની કલમ ૩૩ (૧) હેઠળ વિકાસની છૂટ મેળવવા માટે માલિકીનું સંપાદન એ એક પૂર્વવર્તી શરત છે.તેમનું સ્વતંત્ર મૂલ્યાંકન કરી શકાય તેવી સંસ્થાઓ તરીકે અલગથી મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે. માત્ર નવી પેઢીનું પુનર્ગઠન કરવામાં આવ્યું હતું જેમાં જૂની પેઢી મેસર્સના બે ભાગીદારોનો સમાવેશ થતો હતો. પ્રયાગચંદ હનુમાનમલ એન્ડ પેરીવાલ એન્ડ કંપની લિમિટેડ (પી.) પ્રયાગચંદ અને હનુમાનમલ વ્યક્તિગત રીતે અપીલકર્તા પેઢીના નફા માટે રૂપ ટકા શેર્સ મેળવવા માટે હકદાર છે અને પેરીવાલ એન્ડ કંપની (પી.) લિમિટેડ નફાના ૫૦ ટકા શેર્સ ધરાવે છે.ભારતીય ભાગીદારી

અધિનિયમ, ૧૯૩૨ હેઠળ નોંધાયેલી ભાગીદારી પેઢી ન તો વ્યક્તિ છે અને ન તો કાનૂની સંસ્થા છે. તે ભાગીદારીના વ્યક્તિગત સભ્યો માટે માત્ર સંક્ષિપ્ત નામ છે.આવી પેઢી અન્ય પેઢીમાં ભાગીદાર ન હોઈ શકે, જો કે તેના ભાગીદારો તેમની વ્યક્તિગત ક્ષમતામાં અન્ય પેઢીમાં ભાગીદાર હોઈ શકે છે. ૨૬ કરાયેલા કાયદા અથવા કાયદા હેઠળ, જો પેઢીની કરપાત્ર આવક હોય તો પેઢીનું કરવેરા તેમજ તેના તમામ ભાગીદારોની વ્યક્તિગત ક્ષમતામાં અલગથી મૂલ્યાંકન કરવા માટે જવાબદાર છે.અપીલકર્તા કાયદાની કલમ ૨૬એ હેઠળ અલગથી નોંધાયેલો છે અને આકારણી વર્ષ ૧૯૬૦૬૧ અને ત્યારબાદથી કરવેરાનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે. પેરીવાલ એન્ડ કંપની (પી.) લિમિટેડને તેના ભાગીદાર તરીકે સામેલ કરતી મૂળ પેઢી પ્રયાગચંદ હનુમાનમલનું કોઈ પુનર્ગઠન કરવામાં આવ્યું નથી. આમ તે સ્પષ્ટ છે કે અપીલકર્તા આકારણી કરનાર આ કાયદા હેઠળ નવી ઓળખ છે. તે કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર જૂની પેઢીના હિતમાં ઉત્તરાધિકારી નથી. પછી પ્રશ્ન એ છે કે શું કરદાતા કાયદાની કલમ ૩૩ (૧) હેઠળ વિકાસ છૂટ મેળવવા માટે હકદાર છે. (૨૬ કરેલા અધિનિયમની કલમ ૧૦ (૧) (વી. બી.) હેઠળ).કલમ ૩૩ (૧) ફક્ત તે જ માલિકને વિકાસ છૂટનો અધિકાર આપે છે જેણે જહાજ હસ્તગત કર્યું હોય અથવા મશીનરી અથવા પ્લાન્ટ સ્થાપિત કર્યો હોય. જરૂરી સૂચિતાર્થ એ છે કે જે

આકારણીદાર વિકાસની છૂટનો દાવો કરે છે તે સંબંધિત અગાઉના  
આકારણી વર્ષ/વર્ષો દરમિયાન જહાજ અથવા પ્લાન્ટ અથવા  
મશીનરીનો માલિક રહેવો જોઈએ અને જ્યાં સુધી તે સંબંધિત અગાઉના  
આકારણી વર્ષમાં શૂન્ય ન થાય ત્યાં સુધી અથવા પછીના આકારણી  
વર્ષોમાં ૮ વર્ષ સુધી આગળ ન વધે ત્યાં સુધી માત્ર માલિક જ વિકાસની  
છૂટ મેળવવા માટે હકદાર છે."

૧૧ નિયંત્રક અને મહાલેખા પરીક્ષક (ઉપરોક્ત) માં, સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષનો મુદ્દો  
એ હતો કે શું સામાવાળા માલિકીની સંસ્થા હોવાથી સરકારી કંપનીઓ અને  
સંસ્થાઓના ઓડિટ કાર્ય માટે પેનલમાં લાવવા માટે પાત્ર છે કે કેમ.સરકાર અને  
જાહેર ઉપક્રમોનું ઓડિટ કાર્ય માત્ર તે જ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ પેઢીઓને સોંપવામાં  
આવ્યું હતું જે અપીલકર્તા દ્વારા જાળવવામાં આવેલી પેનલમાં નોંધાયેલી  
હતી.અપીલકર્તાએ જાહેરાત દ્વારા સરકારી કંપનીઓના ઓડિટ માટે પેનલમાં  
સામેલ કરવાના હેતુથી ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સની કંપનીઓ પાસેથી અરજીઓ  
મંગાવી હતી.તેમાં સામાવાળાએ પેનલમાં નોંધણી માટે અરજી રજૂ કરી હતી,  
પરંતુ તેની પેઢી ભાગીદારી પેઢી ન હતી, પરંતુ માલિકીની પેઢી હતી તે હકીકતને  
કારણે તેને નકારી કાઢવામાં આવી હતી.નારાજ, સામાવાળાએ ભારતના  
બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરી હતી, જેમાં તેમના  
એમ્પેનલમેન્ટમાંથી માલિકીની ચિંતાઓને ભેદભાવપૂર્ણ, મનસ્વી અને

બંધારણની કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરનાર તરીકે બાકાત રાખવાને પડકારવામાં આવ્યો હતો.આ ઉચ્ચ ન્યાયાલયના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે રિટ અરજીને મંજૂરી આપી હતી.ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ પણ ફગાવી દેવામાં આવી હતી.નિયંત્રક અને મહાલેખા પરીક્ષકે સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલ કરી હતી.સુપ્રીમ કોર્ટે અપીલને નકારી કાઢતી વખતે પેરા ૯માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૯. અપીલકર્તા ભારપૂર્વક જણાવે છે કે તે ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ પેઢીઓનું માત્ર એક નાનું જૂથ છે જે જાહેર ક્ષેત્રના સાહસો અથવા સરકારી સંસ્થાઓના ઓડિટ માટે પેનલમાં લાવવા માટે પાત્ર હશે.જાહેર-સાહસોનું ઓડિટ કાર્ય, નિઃશંકપણે, લાયક અને કાર્યક્ષમ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ દ્વારા કરવામાં આવે છે.એકવાર વ્યક્તિ લાયક, અનુભવી અને કાર્યક્ષમ થઈ જાય પછી, તે સમજવું મુશ્કેલ છે કે તેની સાથે કેવી રીતે ભેદભાવ થઈ શકે છે કારણ કે તેણે વ્યાવસાયિક કારકિર્દીમાં એકલા કામ કરવાનું પસંદ કર્યું છે અને તે ભાગીદારી પેઢીની રચના કરી શક્યો નથી.ઉચ્ચ અદાલતે સૂચવ્યું છે તેમ કાર્યક્ષમતા વ્યક્તિગત અનુભવ, નિપુણતા અને વ્યક્તિગત ક્ષમતાઓમાંથી ઉદ્ભવે છે.તેથી, આ લાક્ષણિકતાઓ અને વ્યાવસાયિક કુશળતાને એકલા પેઢીમાં વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ સાથે જોડવી શક્ય

નથી.માલિકીની સંસ્થામાં ઓડિટર તરીકેની એક વ્યક્તિ પોતાની રીતે અને અનુભવી ઓડિટરની સહાય દ્વારા પણ આવી લાક્ષણિકતાઓ અને વ્યાવસાયિક કુશળતા ધરાવી શકે છે, જે તેમની સેવામાં કોઈપણ ભાગીદારી પેઢી જેટલી જ કાર્યક્ષમ હોઈ શકે છે.તે ઘણીવાર ઘણા કિસ્સાઓમાં જોવા મળે છે કે ભાગીદારી પેઢીના કેટલાક ભાગીદારો ઊંઘતા ભાગીદારો છે જેમની કોઈ વ્યાવસાયિક ફરજો નથી.ભાગીદારીની ચિંતા એ કંપની જેવી કાનૂની સંસ્થા નથી; તે વ્યક્તિગત ભાગીદારોનું જૂથ છે.ભાગીદારી પેઢીમાં, તે ભાગીદાર હોય છે જેને કામ હાથ ધરવા માટે મદદ કરવામાં આવશે પરંતુ તે પાત્ર ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ રહે છે. તે માલિકીની પેઢી જેવી જ સ્થિતિ છે જ્યાં ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ એકલા ઓડિટ કાર્ય હાથ ધરશે.માત્ર એટલા માટે કે કેટલાક ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સે ભાગીદારી પેઢીની રચના કરી છે, એવું માની શકાતું નથી કે તેઓ માલિકીની પેઢી બનાવનાર વ્યક્તિગત ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ કરતાં ઓડિટ કાર્ય હાથ ધરવા માટે વધુ કાર્યક્ષમ બને છે.તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે અપીલકર્તાએ પોતે ભૂલથી ધાર્યું હતું કે ભાગીદારી પેઢીઓ જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો અથવા સરકારી સંસ્થાઓના ખાતાઓના ઓડિટની બાબતમાં માલિકીની પેઢી કરતાં વધુ કાર્યક્ષમ છે.

૧૨ બાયા એફ. ગુઝદાર (ઉપરોક્ત) માં, સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ દલીલ હતી કે કંપનીમાં શેરધારકોનો કબજો 'ઇન્ટર સે' ના ભાગીદારો જેવો જ છે.આ સામ્યતાને સંપૂર્ણપણે અચોક્કસ ગણાવતી વખતે, સુપ્રીમ કોર્ટે પેરા ૯માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૯. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કંપનીમાં શેરધારકોની સ્થિતિ ભાગીદારોની સ્થિતિ જેવી જ હોય છે.આ સામ્યતા સંપૂર્ણપણે ખોટી છે.ભાગીદારી એ માત્ર ભાગીદારીનો વ્યવસાય ચલાવવા માટે વ્યક્તિઓનું સંગઠન છે અને કાયદામાં પેઢીનું નામ ભાગીદારોનું વર્ણન કરવાની એક વ્યાપક પદ્ધતિ છે.જો કે, આ એવી કંપનીનો કેસ નથી જે શેરધારકોથી અલગ એક અલગ કાનૂની એકમ તરીકે ઊભરી આવે.હેલ્સબરીના લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડમાં, વોલ્યુમ. ૬ (ત્રીજી આવૃત્તિ), પાનું ૨૩૪, શેર્સના લક્ષણો સંબંધિત કાયદો આ રીતે જણાવવામાં આવ્યો છે:

"શેર એ કંપનીના શેર મૂડીની ચોક્કસ રકમનો અધિકાર છે જે તેની સાથે ચોક્કસ અધિકારો અને જવાબદારીઓ ધરાવે છે જ્યારે કંપની ચાલુ પેઢી છે અને તેના સમાપનમાં છે.કંપનીમાં કોઈ પણ સભ્યના શેર્સ અથવા

અન્ય હિત તેના લેખો દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે વ્યક્તિગત સંપત્તિ હસ્તાંતરણીય હોય છે, અને તે રિયલ એસ્ટેટની પ્રકૃતિના નથી."

૧૩ વી. સુપ્રમહ્યમ (ઉપરોક્ત) માં, અપીલકર્તા અને સામાવાળા વચ્ચેની નોંધણી વગરની ભાગીદારી પેઢીના વિસર્જન માટે અપીલકર્તા દ્વારા બોમ્બે સિટી સિવિલ કોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલા દાવાને લઈને સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવી હતી.તે દાવામાં, એક બચાવ લેવામાં આવ્યો હતો કે ભારતીય ભાગીદારી અધિનિયમ, ૧૯૩૨ની કલમ ૬૯ની પેટા કલમ (૨એ) ને ધ્યાનમાં રાખીને દાવો યોગ્ય નથી.બોમ્બે સિટી સિવિલ કોર્ટે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે પેટા કલમ (૨એ), જે કાયદાની કલમ ૬૯માં મહારાષ્ટ્ર સુધારા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી હતી, તે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૧૯ (૧) (જી) નું ઉલ્લંઘન કરતી ગેરબંધારણીય હતી.બોમ્બે સિટી સિવિલ કોર્ટે તે સંબંધમાં સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૧૩ હેઠળ હાઈકોર્ટને સંદર્ભ આપ્યો હતો.ઉચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું હતું કે કલમ ૬૯ની પેટા કલમ (૨એ) ગેરબંધારણીય નથી.આ અરજી સુપ્રીમ કોર્ટમાં આવી હતી. ભાગીદારી અધિનિયમની કલમ ૬૯ (૧) અને (૨) તેમજ મહારાષ્ટ્ર સુધારા ૧૯૮૪ દ્વારા રજૂ કરાયેલી પેટા કલમ (૨એ) ની નોંધ લીધા પછી, કોર્ટે પરિચ્છેદ ૧૪ અને ૧૭માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

“૧૪. એ ઉલ્લેખ કરી શકાય છે કે ભાગીદારી પેઢી, ભારતીય કંપની અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલી પેઢીથી વિપરીત, એક અલગ કાનૂની એકમ નથી, અને તે માત્ર તેના ભાગીદારોનો સંગ્રહ છે. પેઢીની નોંધણીનો અર્થ એ નથી કે તે પેઢીની જેમ એક અલગ કાનૂની એકમ બની જાય છે. તેથી પેઢીના ભાગીદારો પેઢીની મિલકતના સહમાલિકો હોય છે, જે પેઢીના શેરધારકોથી વિપરીત હોય છે જેઓ પેઢીની મિલકતના સહમાલિકો નથી.”

“૧૭. ઉપર પહેલેથી જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે ભાગીદારી પેઢી, પછી ભલે તે નોંધાયેલ હોય કે નોંધણી વગરની, તે એક અલગ કાનૂની એકમ નથી, અને તેથી પેઢીની મિલકત ખરેખર પેઢીના ભાગીદારોની છે. પેટા કલમ (૨એ) નોંધણી વગરની પેઢીમાં ભાગીદારને પેઢીની મિલકતમાં તેના હિસ્સાની વસૂલાત અથવા પેઢીના વિસર્જનની માંગ કરવાથી વર્ચ્યુઅલ રીતે વંચિત રાખે છે.”

૧૪ ઉપર ઉલ્લેખિત સત્તામંડળના દ્રષ્ટિકોણથી જે સ્પષ્ટ થાય છે તે એ છે કે ભાગીદારી પેઢી, ભારતીય કંપની અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલી કંપનીથી વિપરીત, એક અલગ કાનૂની સંસ્થા અથવા ન્યાયિક વ્યક્તિ નથી, પરંતુ તે માત્ર તેના ભાગીદારોનો સંગ્રહ છે. પેઢીની નોંધણી પણ તેને પેઢીની જેમ એક અલગ

કાનૂની એકમ બનાવશે નહીં.પેઢીના ભાગીદારો માલિકી પેઢીના સહમાલિકો હોય છે, જે પેઢીના શેરધારકોથી વિપરીત હોય છે, જેઓ પેઢીની મિલકતના સહમાલિકો નથી.

૧૫ જો કે, નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૧૩૮ની બાબતમાં ભાગીદારી પેઢીની સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે અલગ હોવાનું જણાય છે.કાયદાની કલમ ૧૪૧ નીચે મુજબ વાંચે છે:

#### **“૧૪૧. કંપનીઓ દ્વારા ગુનાઓ**

(૧) જો કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુનો કરનાર વ્યક્તિ એક કંપની હોય, તો દરેક વ્યક્તિ, જે તે સમયે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હતો, તેનો હવાલો સંભાળતા હતા અને કંપની તેમજ કંપનીના વ્યવસાયના સંચાલન માટે કંપનીને જવાબદાર હતા, તે ગુના માટે દોષિત ગણાશે અને તેની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને તે મુજબ સજા કરવામાં આવશે.

પરંતુ આ પેટા કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ કોઈ પણ વ્યક્તિને સજા માટે જવાબદાર બનાવશે નહીં જો તે સાબિત કરે કે ગુનો તેની જાણ વિના કરવામાં આવ્યો હતો, અથવા તેણે આવા ગુનાને થતો અટકાવવા માટે તમામ યોગ્ય ખંતનો ઉપયોગ કર્યો હતો:

[વધુમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે, જો કોઈ વ્યક્તિને કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારની માલિકી અથવા નિયંત્રણ ધરાવતા નાણાકીય નિગમમાં કોઈ હોદ્દો અથવા નોકરી ધરાવવાના આધારે કંપનીના નિયામક તરીકે નામાંકિત કરવામાં આવે, તો તે આ પ્રકરણ હેઠળ કાર્યવાહી માટે જવાબદાર રહેશે નહીં.

(૨) પેટા કલમ (૧) માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ પણ ગુનો કંપની દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોય અને તે સાબિત થાય કે આ ગુનો કંપનીના કોઈ પણ નિયામક, વ્યવસ્થાપક, સચિવ અથવા અન્ય અધિકારીની સંમતિ અથવા મિતીભગતથી કરવામાં આવ્યો છે અથવા તેની કોઈ પણ બેદરકારીને આભારી છે, તો આવા નિયામક, વ્યવસ્થાપક, સચિવ અથવા અન્ય અધિકારીને પણ તે ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવશે અને તે મુજબ તેમની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને સજા કરવામાં આવશે.

સમજૂતી. આ વિભાગના હેતુઓ માટે.

(ક) "કંપની" એટલે કોઈ સંસ્થા નિગમ અને તેમાં પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય સંગઠનનો સમાવેશ થાય છે; અને

(બી) પેઢીના સંબંધમાં "નિયામક" નો અર્થ પેઢીમાં ભાગીદાર થાય છે."

૧૬ કાયદાની કલમ ૧૪૧ની પેટા કલમ (૧) એ જોગવાઈ કરે છે કે જો આ કલમ હેઠળ ગુનો કરનાર વ્યક્તિ કંપની હોય, તો દરેક વ્યક્તિ કે જે તે સમયે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હતો, તે કંપનીના વ્યવસાયના સંચાલન માટે કંપનીના પ્રભારી હતા અને જવાબદાર હતા, તેમજ કંપનીને આ ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવશે અને તેની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને તે મુજબ સજા કરવામાં આવશે.કાયદાની કલમ ૧૩૮ માં ગુનેગાર ચેકનો ડ્રોઅર છે.જો આ કાયદામાં અન્ય જોગવાઈઓ ન હોત તો તે એકલા જ તે હેઠળ ગુનેગાર હોત.તે કાયદાની કલમ ૧૪૧ ને કારણે છે કે કલમ ૧૩૮ હેઠળ દંડાત્મક જવાબદારી કંપની સાથે જોડાયેલા અન્ય વ્યક્તિઓ પર મૂકવામાં આવે છે.ઉપરોક્ત જોગવાઈમાંથી વ્યક્તિઓની ત્રણ શ્રેણીઓ ઓળખી શકાય છે, જેમને આ વિભાગમાં કલ્પના કરાયેલ કાનૂની કલ્પના દ્વારા દંડાત્મક જવાબદારીના દાયરામાં લાવવામાં આવે છે.તેઓ : (૧) કંપની એ મુખ્ય ગુનેગાર કે જેણે ગુનો કર્યો હતો, (૨) દરેક વ્યક્તિ કે જે કંપનીના વ્યવસાય માટે જવાબદાર હતી અને જવાબદાર હતી, (૩) અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિ કે જે કંપનીના ડિરેક્ટર અથવા મેનેજર અથવા સેક્રેટરી અથવા અધિકારી છે, જેમની સંડોવણીથી અથવા જેમની બેદરકારીને કારણે કંપનીએ ગુનો કર્યો છે.જો કે, જો કોઈ વ્યક્તિ સાબિત કરે કે

ગુનો તેની જાણ વિના કરવામાં આવ્યો હતો, અથવા તેણે આવા ગુનાને થતો અટકાવવા માટે તમામ યોગ્ય ખંતનો ઉપયોગ કર્યો હતો, તો તે આ કલમ હેઠળ સજા માટે જવાબદાર રહેશે નહીં.પેટા કલમ (૨) માં વધુમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે, જો કોઈ કંપની દ્વારા આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોય અને એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય કે, તે ગુનો કંપનીના કોઈ નિર્દેશક, પ્રબંધક, સચિવ અથવા અન્ય અધિકારીની સંમતિ અથવા મિલીભગતથી કરવામાં આવ્યો હોય અથવા તેમની કોઈપણ બેદરકારીને આભારી હોય, તો આવા નિર્દેશક, પ્રબંધક, સચિવ અથવા અન્ય અધિકારીને પણ તે ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવશે અને તેમની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને તે મુજબ સજા કરવામાં આવશે.આ વિભાગનું સ્પષ્ટીકરણ 'કંપની' ને કોઈપણ નિગમિત સંસ્થા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને તેમાં પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય સંગઠનનો સમાવેશ થાય છે; અને પેઢીના સંબંધમાં 'નિર્દેશક' નો અર્થ પેઢીમાં ભાગીદાર થાય છે.

૧૭           તે માત્ર ચેકનો ડ્રોઅર છે, જેને કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુના માટે જવાબદાર ઠેરવી શકાય છે. કલમ ૧૪૧ રચનાત્મક જવાબદારીની જોગવાઈ કરે છે.તે એવી ધારણા કરે છે કે કંપનીના વ્યવસાયના સંદર્ભમાં કંપનીના પ્રભારી અને જવાબદાર વ્યક્તિને પણ ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવશે.દોરનાર કંપની, પેઢી અથવા વ્યક્તિઓનું સંગઠન હોઈ શકે છે, પરંતુ કાયદાની કલમ

૧૩૮ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે માત્ર તે જ નિર્દેશકો, ભાગીદારો અથવા અધિકારીઓને જવાબદાર ઠેરવી શકાય છે, જેઓ પેઢીને તેના વ્યવસાયના સંચાલન માટે જવાબદાર છે.

૧૮ વિધાનસભાએ કાયદાની કલમ ૧૪૧માં સમજૂતી આપવાનું યોગ્ય માન્યું છે અને કાયદાની કલમ ૧૪૧ સાથે જોડાયેલી સમજૂતીની પેટા કલમ (એ) માં વપરાયેલી "કંપની" અભિવ્યક્તિનું સાદું વાંચન દર્શાવે છે કે તે કોઈપણ કોર્પોરેટ સંસ્થા અથવા "વ્યક્તિઓના અન્ય સંગઠન" નો સમાવેશ કરે છે.જો કે કાયદાની કલમ ૧૪૧નું શીર્ષક "કંપનીઓ દ્વારા ગુનાઓ" વાંચે છે; તે કલમના સમજૂતી અનુસાર, "કંપની" નો અર્થ "કોઈપણ કોર્પોરેટ સંસ્થા અને તેમાં પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય સંગઠનનો સમાવેશ થાય છે અને પેઢીના સંબંધમાં" ડિરેક્ટર "નો અર્થ" પેઢીમાં ભાગીદાર "થાય છે."વ્યક્તિઓના અન્ય સંગઠન" શબ્દને વ્યક્તિઓ વચ્ચેની અનૌપચારિક સમજણના સંદર્ભમાં પણ સમજવો જોઈએ નહીં.તેને બોડી કોર્પોરેટ અને ભાગીદારી પેઢીઓના સંદર્ભમાં સમજવું પડશે.આવા કિસ્સામાં એજુસ્ટેમ જેનરિસના આચાર્ય આકર્ષાય છે.તેથી, કાયદાની કલમ ૧૪૧ ની સમજૂતી હેઠળ વ્યાખ્યાયિત "કંપની" ના અર્થમાં એકમાત્ર માલિકીની સંસ્થા એ કંપની નથી.

૧૯ કલમ ૧૪૧નું સ્પષ્ટીકરણ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે જ્યાં પણ કલમ ૧૪૧ હેઠળ કોઈ કંપનીનો સંદર્ભ હોય ત્યાં તેને પેઢી શબ્દ દ્વારા બદલવો પડશે જ્યાં આરોપી ભાગીદારી પેઢી હોય અને જોગવાઈને એવી રીતે વાંચવી પડશે કે જાણે તે પેઢીનો સંદર્ભ આપે.આનો અર્થ એ છે કે કલમ ૧૩૮ નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ હેઠળ ગુના માટે ફરિયાદ દાખલ કરી શકાય છે, માત્ર તે ભાગીદારી પેઢી સામે જ નહીં કે જેના વતી ચેક જારી કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ વ્યક્તિગત ભાગીદાર અથવા વ્યક્તિ સામે પણ, જે ગુના સમયે પેઢીની બાબતોનો હવાલો સંભાળતા હતા અથવા તેના વ્યવસાયના સંચાલન માટે જવાબદાર હતા.આ જોગવાઈમાં એવું કંઈ નથી જે સૂચવે કે પેઢી દ્વારા જારી કરાયેલા ચેકના અનાદરને લગતી દરેક ફરિયાદમાં પેઢી તેમજ તેના ભાગીદારો બંનેને ફરજિયાતપણે સામેલ કરવી પડે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો જે ફરિયાદમાં માત્ર પેઢીને જ આરોપી બનાવવામાં આવે છે અને ભાગીદારો ન હોય તે તે કારણોસર કાયદાકીય રીતે ખરાબ રહેશે નહીં.સ્પષ્ટ છે કે સંસદનો આ ઇરાદો નથી.

૨૦ ભાગીદારી પેઢી એ ભારતીય ભાગીદારી અધિનિયમ ૧૯૩૨ની દ્રષ્ટિએ એક અલગ કાનૂની એકમ છે અને તે તે ક્ષમતામાં કાયદામાં જવાબદાર છે.આ રીતે આવકવેરો અધિનિયમ ૧૯૬૧, કેન્દ્રીય કરવેરા અધિનિયમ ૧૯૪૪, વેચાણવેરાના કાયદા અને કલમ ૧૪૧ નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ જેવા વિવિધ કાયદાઓ હેઠળ પેઢી સામે કાર્યવાહી કરી શકાય છે.પેઢી દ્વારા અથવા

તેના વતી જારી કરાયેલા ચેકના અનાદરથી વ્યથિત ફરિયાદી માટે પેઢી સામે જ કલમ ૧૩૮ નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ હેઠળ ગુના માટે ફરિયાદ દાખલ કરવી સંપૂર્ણપણે શક્ય છે. ફરિયાદી વ્યક્તિગત ભાગીદારો સામે આરોપી તરીકે કાર્યવાહી ન કરવાનું પસંદ કરી શકે છે કારણ કે તે ભાગીદારો કોણ છે તે અંગે જાણતો નથી અથવા પેઢી સિવાય ભાગીદારો સામે કાર્યવાહી કરવામાં રસ ધરાવતો નથી.

૨૧ હવે તે સારી રીતે નક્કી થઈ ગયું છે કે વૈધાનિક જોગવાઈમાં ઉમેરવામાં આવેલું સ્પષ્ટીકરણ એ શબ્દના કોઈપણ અર્થમાં મૂળ જોગવાઈ નથી, પરંતુ શબ્દનો સાદા અર્થ પોતે જ દર્શાવે છે કે તે માત્ર કેટલીક અસ્પષ્ટતાઓને સમજાવવા અથવા સ્પષ્ટ કરવા માટે છે જે વૈધાનિક જોગવાઈમાં આવી હોઈ શકે છે. 'કાયદાનું અર્થઘટન' માં સારથી સ્પષ્ટીકરણના વિવિધ પાસાઓ પર ધ્યાન આપતી વખતે નીચે મુજબ અવલોકન કરે છે:

"(ક) સમજૂતીનો ઉદ્દેશ સમજૂતીના પ્રકાશમાં કાયદાને સમજવાનો છે.

(બી) તે સામાન્ય રીતે મૂળ વિભાગના અવકાશને વિસ્તૃત કરતું નથી જે તે સમજાવે છે, પરંતુ માત્ર વિવાદની બહાર અર્થ સ્પષ્ટ કરે છે.

૨૨ 'લેજિસ્લેશન એન્ડ ઈન્ટરપ્રિટેશન' માં સ્વરૂપ ખૂબ જ યોગ્ય રીતે સમજૂતીના અવકાશ અને અસરનો સારાંશ આપે છે:

"કેટલીકવાર કોઈ ચોક્કસ વસ્તુ પર ભાર મૂકવા માટે સમજૂતી જોડવામાં આવે છે જે સામાન્ય રીતે વિભાગની જોગવાઈઓમાંથી સ્પષ્ટ રીતે દેખાતી નથી. સમજૂતીનું યોગ્ય કાર્ય એ છે કે મૂળ જોગવાઈમાં શું ઘડવામાં આવ્યું છે તે સ્પષ્ટ અથવા સ્પષ્ટ કરવું અને તેમાંથી ઉમેરવું અથવા બાદ કરવું નહીં. આમ સમજૂતી અધિનિયમિત ભાગને પ્રતિબંધિત અથવા વિસ્તૃત કરતી નથી; તે મૂળ વિભાગના અવકાશને વિસ્તૃત અથવા સંકુચિત કરતી નથી જેને તે સમજાવવાનું માનવામાં આવે છે. સમજૂતીનું અર્થઘટન તેના પોતાના સિદ્ધાંત અનુસાર થવું જોઈએ; કે તે સમજાવવા માટે છે અને તેનાથી ઊલટું નહીં.

૨૩ પાન ૬૭ પર 'કાયદાનું અર્થઘટન' (પમી આવૃત્તિ) માં બિંદ્રા આ રીતે જણાવે છે:

"સમજૂતી એ મૂળ વિભાગના અવકાશને વિસ્તૃત કરતી નથી જે તેને સમજાવવાનું માનવામાં આવે છે. તે સ્વયંસિદ્ધ છે કે સમજૂતી માત્ર સમજાવે છે અને મૂળ વિભાગના અવકાશમાં વિસ્તરણ અથવા ઉમેરો કરતી નથી. જોકે, સમજૂતીનો હેતુ મુખ્ય જોગવાઈના અવકાશને મર્યાદિત

કરવાનો નથી. સમજૂતીની રચના તેની શરતો પર આધારિત હોવી જોઈએ, અને તેના હેતુના કોઈ સિદ્ધાંતને ત્યાં સુધી મનોરંજન કરી શકાતું નથી જ્યાં સુધી તેનો ઉપયોગ કરેલી ભાષામાંથી અનુમાન ન કરવામાં આવે.એક 'સમજૂતી' નું અર્થઘટન તેના પોતાના ટેનર અનુસાર થવું જોઈએ.

૨૪ ઉપરોક્ત લેખકો દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોને સુપ્રીમ કોર્ટના વિવિધ સત્તામંડળો દ્વારા સંપૂર્ણ સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે.બર્માહ શેલ ઓઈલ સ્ટોરેજ એન્ડ ડિસ્ટ્રિબ્યુટિંગ કંપની ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિ.વાણિજ્યિક કરવેરા અધિકારી [(૧૯૬૧) ૧ એસસીઆર ૮૦૨:(એઆઈઆર ૧૯૬૧ એસસી૩૧૫)], સુપ્રીમ કોર્ટના બંધારણીય ખંડપીઠે આ રીતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

"હવે, સ્પષ્ટીકરણનું અર્થઘટન તેના પોતાના ટેનર અનુસાર થવું જોઈએ, અને તે સી. એલ. ને સમજાવવા માટે છે.(૧)(અ) કલમની અને તેનાથી ઊલટું નહીં.લેખની મદદથી સ્પષ્ટીકરણને સમજાવવું એ ભૂલ છે, કારણ કે આ તેમની ભૂમિકાને ઊલટાવી દે છે.

૨૫ બિહાર સહકારી વિકાસ શેરડી માર્કેટિંગ યુનિયન લિમિટેડ વિ. બેંક ઓફ બિહાર (૧૯૬૭) ૧ એસસીઆર ૮૪૮:(એ. આઈ. આર. ૧૯૬૭ એસ. સી. ૩૮૯) સુપ્રીમ કોર્ટે આ રીતે અવલોકન કર્યું:

"મુખ્ય વિભાગમાં કોઈપણ અસ્પષ્ટતા સાથે સુમેળ સાધવા અને તેને દૂર કરવા માટે સ્પષ્ટીકરણ વાંચવું આવશ્યક છે.તેનો અર્થ એ ન થવો જોઈએ કે તે વિભાગનો વ્યાપ વિસ્તૃત કરે.

૨૬ હીરાલાલ રતનલાલ વગેરે વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય [(આઈઆર ૧૯૭૩ એસસી ૧૦૩૪)], સુપ્રીમ કોર્ટે આ રીતે અવલોકન કર્યું:

"સ્પષ્ટીકરણની ભાષાના આધારે આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે તે કલમ (સી) નો અવકાશ વિસ્તૃત કરતી નથી.પરંતુ આ કેસમાં જે કહેવામાં આવ્યું છે તેનાથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે જો સ્પષ્ટીકરણના સાચા વાંચન પર એવું લાગે છે કે તેણે મુખ્ય વિભાગનો વ્યાપ વધાર્યો છે, તો વિધાનસભાએ તે જોગવાઈને સ્પષ્ટીકરણ તરીકે નામ આપ્યું હોવા છતાં કાયદાકીય ઉદ્દેશને અસર આપવામાં આવશે.

૨૭ દત્તાત્રેય ગોવિંદ મહાજન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [(૧૯૭૭) ૨ એસસીઆર ૭૯૦:(એ. આઈ. આર. ૧૯૭૭ એસ. સી. ૯૧૫), સુપ્રીમ કોર્ટે આ રીતે અવલોકન કર્યું:

"તે સાચું છે કે સમજૂતીનું રૂઢિચુસ્ત કાર્ય એ મુખ્ય જોગવાઈના અર્થ અને અસરને સમજાવવાનું છે કે જેના માટે તે સમજૂતી છે અને તેમાં કોઈ શંકા અથવા અસ્પષ્ટતાને દૂર કરવાનું છે.

૨૮ આમ, ઉપર ઉલ્લેખિત સત્તામંડળોની દૃષ્ટિએ, તે સ્પષ્ટ છે કે કાયદાકીય જોગવાઈના સ્પષ્ટીકરણનો ઉદ્દેશ છે

(ક) આ કાયદાનો અર્થ અને હેતુ સમજાવવા માટે,

(બી) જ્યાં મુખ્ય કાયદામાં કોઈ અસ્પષ્ટતા અથવા અસ્પષ્ટતા હોય, તો તેને સ્પષ્ટ કરવા માટે કે જેથી તે પ્રબળ હેતુ સાથે સુસંગત બને, જેને તે આધિન લાગે છે,

(સી) કાયદાના મુખ્ય ઉદ્દેશને અર્થપૂર્ણ અને હેતુપૂર્ણ બનાવવા માટે વધારાનું સમર્થન પૂરું પાડવું,

(ડી) સ્પષ્ટીકરણ કોઈ પણ રીતે અધિનિયમ અથવા તેના કોઈપણ ભાગમાં દખલ અથવા ફેરફાર કરી શકતું નથી, પરંતુ જ્યાં સ્પષ્ટીકરણના હેતુ માટે સુસંગત હોય તેવી કોઈ ખામી બાકી રહે છે, તો તે શરારતને

દબાવવા અને અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારવા માટે તે અધિનિયમના સાચા હેતુ અને હેતુના અર્થઘટનમાં અદાલતને મદદ અથવા સહાય કરી શકે છે, અને

(ઈ) જો કે, તે કાયદાકીય અધિકારને છીનવી શકતું નથી કે જેની સાથે કોઈ કાયદા હેઠળની કોઈપણ વ્યક્તિને તેના અર્થઘટનમાં અવરોધ બનીને કાયદાની કામગીરીને પહેરવામાં આવી હોય અથવા નિષ્ક્રિય કરવામાં આવી હોય.

પ્રથમ પ્રશ્નનો જવાબ હકારાત્મક રીતે આપવામાં આવે છે.

• **બીજો પ્રશ્ન:**

૨૯ અનીતા હાડા વિરુદ્ધ ગોડફાધર ટ્રાવેલ્સ એન્ડ ટૂર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ [(૨૦૧૨) ૫ એસ. સી. સી. ૬૬૧] ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટના નિકાલ માટે જે પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો તે એ હતો કે શું કંપનીનો અધિકૃત હસ્તાક્ષર કરનાર નેગોશિએબલ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ કંપનીને આરોપી તરીકે રજૂ કર્યા વિના કાર્યવાહી માટે જવાબદાર રહેશે કે કેમ. શરૂઆતમાં નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ના અર્થઘટન અંગે બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશો વચ્ચે મતભેદ હતો. ત્રણ ન્યાયાધીશોની મોટી બેન્ચને સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. ઉપરોક્ત સંદર્ભનો નિર્ણય કરતી વખતે અને નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ

૧૩૮ અને ૧૪૧નું અર્થઘટન કરતી વખતે, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૫૩.એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે કાયદાની કલમ ૧૪૧ કંપની દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે.તે અન્ય વ્યક્તિઓને કંપની તરફથી અપરાધ કરવા માટે પરોક્ષ રીતે જવાબદાર બનાવે છે.જેમ આપણે અગાઉ કહ્યું છે તેમ, કાયદાની કલમ ૧૪૧ માં નિર્ધારિત પૂર્વવર્તી શરત સંતોષાય છે ત્યારે પરોક્ષ જવાબદારી આકર્ષિત થાય છે.ત્યાં કોઈ વિવાદ ન હોઈ શકે કે જવાબદારી પ્રકૃતિમાં દંડાત્મક હોવાથી, જોગવાઈનું કડક નિર્માણ જરૂરી રહેશે અને, એક રીતે, વોરંટ.

૫૮. કડક બાંધકામના સિદ્ધાંતને લાગુ પાડતા, અમારો અભિપ્રાય માનવામાં આવે છે કે કંપની દ્વારા ગુનો કરવો એ અન્યની પરોક્ષ જવાબદારીને આકર્ષવા માટે એક સ્પષ્ટ શરત છે.આમ, વિભાગમાં દેખાતા "તેમજ કંપની" શબ્દો તે સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરે છે કે જ્યારે કંપની સામે કાર્યવાહી થઈ શકે છે, ત્યારે જ અન્ય વર્ગોમાં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિઓ અરજી અને તેના પુરાવામાંના દાવાઓને આધિન ગુના માટે પરોક્ષ રીતે જવાબદાર હોઈ શકે છે.કોઈ એ હકીકતથી અજાણ ન રહી શકે કે કંપની એક ન્યાયિક વ્યક્તિ છે અને તેની પોતાની સન્માનનીયતા છે.જો તેની વિરુદ્ધ કોઈ તારણ નોંધવામાં આવે, તો તે

તેની પ્રતિષ્ઠામાં અણબનાવ પેદા કરશે.એવી પરિસ્થિતિઓ હોઈ શકે છે જ્યારે ડિરેક્ટરને દોષિત ઠેરવવામાં આવે ત્યારે કોર્પોરેટ પ્રતિષ્ઠાને અસર થાય છે.

૫૯. અમારા ઉપરોક્ત વિશ્લેષણને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ પર પહોંચીએ છીએ કે કાયદાની કલમ ૧૪૧ હેઠળ કાર્યવાહી જાળવવા માટે, કંપનીને આરોપી તરીકે રજૂ કરવી અનિવાર્ય છે.અપરાધીઓની અન્ય શ્રેણીઓને માત્ર પરોક્ષ જવાબદારીના આધારસ્તંભ પર જ જાળમાં લાવી શકાય છે કારણ કે તે જ જોગવાઈમાં નક્કી કરવામાં આવી છે.અમે એવું સી. વી. પારેખ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત ગુણોત્તરના આધારે કહીએ છીએ, જે ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચનો નિર્ણય છે.આમ, શેઓરાટન અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) માં વ્યક્ત કરવામાં આવેલો મત કાયદાને યોગ્ય રીતે નિર્ધારિત કરતો નથી અને તે મુજબ, આથી તેને નકારી કાઢવામાં આવે છે.પરિચ્છેદ ૩૭ માં જણાવ્યા મુજબ અનિલ હાડા (સુપ્રા) માં નિર્ણયને ક્વોલિફાયર સાથે નકારી કાઢવામાં આવ્યો છે.મોદી ડિસ્ટિલરીઝ (ઉપરોક્ત) માં લેવામાં આવેલા નિર્ણયને તેના પોતાના તથ્યો સુધી મર્યાદિત ગણવો જોઈએ, જેમ કે આપણે અહીં ઉપર સમજાવ્યું છે.

૩૦ આમ, ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ હેઠળ ડિરેક્ટર સામે કાર્યવાહી જાળવવા માટે, કંપનીને આરોપી તરીકે રજૂ કરવી અનિવાર્ય છે.ઉપર ઉલ્લેખિત

નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ના સ્પષ્ટીકરણને ધ્યાનમાં રાખીને, ભાગીદારી પેઢી સામે કાર્યવાહીના કિસ્સામાં પણ આ કાનૂની સ્થિતિ આપમેળે લાગુ કરવાની જરૂર છે.તેથી, એવું માનવામાં આવે છે કે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ હેઠળ ભાગીદાર સામે કાર્યવાહી જાળવવા માટે, ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે રજૂ કરવી અનિવાર્ય છે.

૩૧ અનીતા હાડા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલા તારણો માત્ર એ હકીકત પર આધારિત નથી કે કંપની એક અલગ કાનૂની સંસ્થા અને ન્યાયિક વ્યક્તિ છે, પરંતુ આ તારણો એ હકીકત પર આધારિત છે કે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ પરોક્ષ જવાબદારી સાથે સંબંધિત છે.ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૫૮ અને ૫૯માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ના શબ્દોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને અવલોકન કર્યું છે કે કંપની દ્વારા ગુનો કરવો એ અન્યની પરોક્ષ જવાબદારીને આકર્ષવા માટે એક સ્પષ્ટ શરત છે.વધુમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ કલમમાં દેખાતા "તેમજ કંપની" શબ્દો સ્પષ્ટપણે સ્પષ્ટ કરે છે કે જ્યારે કોઈ કંપની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવે છે, ત્યારે જ અન્ય વર્ગોમાં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિઓ અરજી અને તેના પુરાવામાંના દાવાઓને આધિન ગુના માટે પરોક્ષ રીતે જવાબદાર હોઈ શકે છે.વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે પેઢીના નિર્દેશકો અથવા ભાગીદારો જેવા અપરાધીઓની અન્ય શ્રેણીઓને માત્ર

પરોક્ષ જવાબદારીના આધારસ્તંભ પર જ જાળમાં લાવી શકાય છે કારણ કે તે જ જોગવાઈમાં નક્કી કરવામાં આવી છે.

૩૨ આમ, સુપ્રીમ કોર્ટ એક અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ પર પહોંચી છે કે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ હેઠળ કાર્યવાહી જાળવી રાખવા માટે, કંપનીને આરોપી તરીકે દોષિત ઠેરવવી અનિવાર્ય છે, મુખ્યત્વે કંપનીના ડિરેક્ટરોની પરોક્ષ જવાબદારીના આધારે અને તે જરૂરી નથી કારણ કે કંપની એક ન્યાયિક વ્યક્તિ છે અને તેની પોતાની આદર છે.તે એક વધારાનું હતું સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા માનવામાં આવેલ સંજોગો કે જ્યારે કંપનીને આરોપી તરીકે દોષિત ઠેરવવી અનિવાર્ય છે, પરંતુ તેના નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટેનો મુખ્ય આધાર પેઢીના નિર્દેશકો અથવા ભાગીદારોની કંપની પ્રત્યેની પરોક્ષ જવાબદારી હતી અને તેથી પરોક્ષ જવાબદારીના આધારસ્તંભ પર કંપનીમાં જોડાયા વિના તેમની સામે કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.

૩૩ તેથી, અનીતા હાડા (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં નિર્ધારિત ગુણોત્તરને ભાગીદારી પેઢીના કિસ્સામાં પણ સમાન રીતે લાગુ કરી શકાય છે.ભાગીદારો જવાબદાર છે અને તેમની પરોક્ષ જવાબદારીમાં દાવો કરવામાં આવે છે.ભાગીદારી પેઢી કાનૂની વ્યક્તિ છે કે નહીં તે એક અલગ પાસું છે.મહત્વની બાબત એ છે કે પેઢીના ભાગીદારને પ્રત્યાવર્તી જવાબદારીના આધારસ્તંભમાં આરોપી તરીકે રજૂ

કરવામાં આવે છે, જેમ કે પેઢીના ડિરેક્ટરોના કિસ્સામાં કરવામાં આવે છે.તેથી, ભાગીદારી પેઢી અને કંપનીને લાગુ કરવાના કાયદાના સંદર્ભમાં કોઈ ભેદ પાડવાનું કોઈ કારણ નથી.

૩૪ વધુમાં, વિધાનસભાએ પહેલેથી જ સ્પષ્ટ કરી દીધું છે કે કંપનીમાં કોઈ પણ નિગમિત સંસ્થાનો સમાવેશ થાય છે જેમાં પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય સંગઠનનો સમાવેશ થાય છે અને પેઢીના સંબંધમાં નિર્દેશક એટલે પેઢીમાં ભાગીદાર.આ બાબત પર પણ, જ્યારે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ અને તેના પરની સમજૂતી કંપની અને ભાગીદારી પેઢી વચ્ચે કોઈ તફાવત કરતી નથી, ત્યારે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અનીતા હાડા (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત કાયદાને ભાગીદારી પેઢીને લાગુ કરતી વખતે આવા તફાવતને દોરવાનું કોઈ કારણ નથી કારણ કે તે ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ અદાલત કંપનીમાં જોડાવાની શક્યતા પર વિચાર કરી રહી હતી.ડિરેક્ટર અથવા ભાગીદારને કાર્યવાહી માટે જવાબદાર ઠેરવવાનો મૂળભૂત આધાર પરોક્ષ જવાબદારી જેવો જ છે.તેથી, એકવાર કંપનીને એક આવશ્યક પક્ષ તરીકે ગણવામાં આવે અને નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ હેઠળ કાર્યવાહી માટે કંપનીને આરોપી તરીકે રજૂ કરવી અનિવાર્ય છે, તે આવશ્યકપણે અનુસરે છે કે ભાગીદારી પેઢીની નિમણૂક પણ નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧ હેઠળ ભાગીદારો

સામે કાર્યવાહી માટે અનિવાર્ય છે. ભાગીદારી પેઢીમાં જોડાયા વિના ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારોમાંથી માત્ર એક સામે શરૂ કરાયેલ કાર્યવાહી ટકાવી ન શકાય.

૩૫ કાયદાની ચોક્કસ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, કોર્ટ માટે એવો મત રાખવો ખૂબ જ મુશ્કેલ છે કે કાયદાની કલમ ૧૪૧ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૧૩૮ ના હેતુ માટે ભાગીદારી પેઢી કાનૂની અસ્તિત્વ નથી, અને તેથી, તેને ફરિયાદમાં આરોપી બનાવવાની જરૂર નથી. અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયો કોઈ પણ રીતે ઉપયોગી નથી. આમ, પ્રથમ પ્રશ્નનો જવાબ તે મુજબ આપવામાં આવે છે.

૩૬ બીજા પ્રશ્નનો જવાબ તે મુજબ આપવામાં આવે છે.

• ત્રીજો પ્રશ્ન:

૩૭ હું ત્રીજા પ્રશ્નનો જવાબ આપવા આગળ વધું તે પહેલાં, હું કાયદાની કલમ ૧૩૮ અને ૧૪૨ ટાંકીને યોગ્ય માનું છું:

**“૧૩૮. ખાતામાં ભંડોળની અપૂર્ણતા વગેરે માટે ચેકનું અપમાન**

જો કોઈ વ્યક્તિએ કોઈ બેંક સાથે રાખેલા ખાતા પર કોઈ પણ દેવું અથવા અન્ય જવાબદારીની સંપૂર્ણ અથવા આંશિક રીતે ચૂકવણી કરવા માટે તે ખાતામાંથી અન્ય વ્યક્તિને કોઈ પણ રકમની ચૂકવણી માટે બેંક સાથે દોરેલો કોઈ ચેક બેંક દ્વારા ચૂકવવામાં ન આવે તો, તે ખાતાની ક્રેડિટમાં

રહેલી રકમ ચેકનું સન્માન કરવા માટે અપૂરતી છે અથવા તે બેંક સાથે કરવામાં આવેલા કરાર દ્વારા તે ખાતામાંથી ચૂકવવા માટે ગોઠવવામાં આવેલી રકમ કરતાં વધી ગઈ છે, તો આવી વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવામાં આવશે અને આ અધિનિયમની અન્ય કોઈ જોગવાઈ પર પૂર્વગ્રહ વિના તેને કેદની સજા કરવામાં આવશે. જે મુદત બે વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે], અથવા દંડ સાથે જે ચેકની રકમની બમણી રકમ સુધી લંબાવી શકાય છે, અથવા બંને સાથે:

પરંતુ આ કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ લાગુ પડશે નહીં સિવાય કે

(ક) ચેક જે તારીખે કાઢવામાં આવ્યો હોય તે તારીખથી છ મહિનાના સમયગાળાની અંદર અથવા તેની માન્યતાના સમયગાળાની અંદર, જે પણ પહેલાં હોય, બેંકને રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય;

(ખ) ચૂકવનાર અથવા ધારક, કેસ હોય તે પ્રમાણે, ચેકના ઉપાડનારને લેખિતમાં નોટિસ આપીને કહેવાતી રકમની ચુકવણીની માંગ કરે છે, (ખ) બેંકમાંથી ચેકની ચૂકવણી ન થઈ હોય તેવી માહિતી પ્રાપ્ત થયાના ત્રીસ દિવસની અંદર; અને

(ગ) આવા ચેકનો ઉપાડનાર, આ નોટિસ મળ્યાના પંદર દિવસની અંદર, ચેકના યોગ્ય સમયે, પ્રાપ્તકર્તાને અથવા કેસ હોય તે રીતે, ધારકને આ રકમની ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે.

સમજૂતી.આ વિભાગના હેતુઓ માટે, "દેવું અથવા અન્ય જવાબદારી" નો અર્થ કાયદેસર રીતે લાગુ કરી શકાય તેવું દેવું અથવા અન્ય જવાબદારી છે."

### **"૧૪૨. ગુનાઓની માન્યતા**

દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪નો ૨) માં કંઈપણ હોવા છતાં,

(ક) કોઈ પણ અદાલત કલમ ૧૩૮ હેઠળ દંડનીય કોઈ પણ ગુનાની નોંધ લેશે નહીં, સિવાય કે ચુકવણીકાર અથવા, કેસ હોય તે રીતે, ચેક ધારક દ્વારા લેખિતમાં કરવામાં આવેલી ફરિયાદ સિવાય;

(બી) આવી ફરિયાદ કલમ ૧૩૮ ના પરંતુકની કલમ (સી) હેઠળ કાર્યવાહીનું કારણ ઊભું થાય તે તારીખથી એક મહિનાની અંદર કરવામાં આવે છે:

[પરંતુ જો ફરિયાદી અદાલતને સંતોષ આપે કે આવા સમયગાળામાં ફરિયાદ ન કરવા માટે તેની પાસે પૂરતું કારણ છે, તો અદાલત નિયત સમયગાળા પછી

ફરિયાદની નોંધ લઈ શકે છે;] (સી) મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા પ્રથમ વર્ગના ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટથી નીચલી કોઈ અદાલત કલમ ૧૩૮ હેઠળ સજાપાત્ર કોઈપણ ગુનાની સુનાવણી કરશે નહીં.]”

૩૮ ઉપર ઉલ્લેખિત બે વિભાગોનું સાદું વાંચન સૂચવે છે કે કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે, કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી સમયમર્યાદામાં પગલાં લેવા જરૂરી છે. કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુના માટે ફરિયાદ દાખલ કરવાના સંદર્ભમાં, કાયદાની કલમ ૧૪૨, જે કલમ ૧૩૮ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓની નોંધ સાથે સંબંધિત છે, તે જરૂરી પૂર્વશરત એટલે કે ચુકવણીકાર અથવા ચેક ધારક દ્વારા લેખિત ફરિયાદ નિયત કરે છે અને મર્યાદાનો વિશેષ સમયગાળો સૂચવે છે જેમાં ફરિયાદો દાખલ કરવી આવશ્યક છે (કલમ (બી) કલમની કલમ (એ) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૧૪૨ની કલમ (બી) સૂચવે છે કે અદાલત કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાની નોંધ નહીં લે, સિવાય કે તે વતી ફરિયાદ કલમ ૧૩૮ના પરંતુકની કલમ (સી) હેઠળ કાર્યવાહીનું કારણ ઊભું થાય તે તારીખથી એક મહિનાની અંદર કરવામાં આવે, એટલે કે આરોપી દ્વારા અપમાનની નોટિસ મળવાની તારીખથી પંદર દિવસનો સમયગાળો સમાપ્ત થાય.જો કે, કલમ ૧૪૨ ની પેટા કલમ (બી) માં પરંતુક ઉમેરવાના કારણે, તે હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદાનો વિશેષ સમયગાળો હવે અક્ષમ્ય નથી.આ પરંતુક ફોજદારી અદાલતમાં અધિનિયમ હેઠળ કેસની નોંધ લેવા માટે નિર્ધારિત એક મહિનાનો સમયગાળો

માફ કરવા અને આવી મર્યાદાનો સમયગાળો સમાપ્ત થયો હોવા છતાં કલમ ૧૩૮ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાની નોંધ લેવા માટે વિવેકાધીન અધિકારક્ષેત્રને નિહિત કરે છે, જો ફરિયાદી અદાલતને સંતોષ આપે કે આવા સમયગાળામાં ફરિયાદ ન કરવા માટે તેની પાસે પૂરતું કારણ છે.

૩૯ જોકે, આ કલમ હેઠળની મર્યાદા માત્ર ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે આપવામાં આવી છે અને સંજ્ઞાન લેવા અથવા પ્રક્રિયા જારી કરવા માટે પણ નહીં.ભાર માત્ર "ફરિયાદ કરવા" પર છે જેનો અર્થ થાય છે "તેને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવી".તેની સંજ્ઞાનની વિભાવના અથવા આવી ફરિયાદના આધારે પ્રક્રિયા જારી કરવાની વિભાવના સમગ્ર વિભાગમાં જોવા મળતી નથી.તે સ્પષ્ટ છે કે એકવાર કલમ ૧૪૨ (બી) હેઠળ વિચારેલા સમયની અંદર ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવે, પછીથી સંજ્ઞાન લઈ શકાય છે.

૪૦ હાથમાં રહેલા કેસમાં, તે વિવાદમાં નથી કે ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે કાનૂની સંસ્થા ગણાવ્યા વિના ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી.તે વિવાદમાં નથી કે મેજિસ્ટ્રેટે કાનૂની સંસ્થા મુખ્ય આરોપી હોવાની ગેરહાજરીમાં ફરિયાદની નોંધ લીધી હતી અને કાયદાની કલમ ૧૪૧ હેઠળ તેમની પરોક્ષ જવાબદારીઓના આધારે ડિરેક્ટર્સ સામે પ્રક્રિયા જારી કરવા માટે યોગ્ય માનવામાં આવી હતી.

જી ૧ મારે નીચેના પ્રશ્નો પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે:

(૧) જે દિવસે તે દાખલ કરવામાં આવી હતી તે દિવસે કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદ, ભાગીદારી પેઢી કાનૂની સંસ્થા હોવાની ગેરહાજરીમાં ભાગીદારો સામે જ કાયદાકીય રીતે જાળવવા યોગ્ય હતી કે કેમ, જેને આરોપી તરીકે સામેલ કરવામાં આવી ન હતી?

(૨) શું મેજિસ્ટ્રેટ ફરિયાદની નોંધ લઈ શક્યા હોત અને ભાગીદારી પેઢી આરોપી ન હોય તો પેઢીના ભાગીદારો સામે કાર્યવાહીનો આદેશ આપી શક્યા હોત?

(૩) શું, લગભગ બાર વર્ષના સમયગાળા પછી, ફરિયાદીસી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ હેઠળ અરજી દાખલ કરી શકે છે. ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે સામેલ કરવા માટે ફરિયાદને જાળવવા યોગ્ય બનાવવા માટે અને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ પેઢીને કાનૂની સંસ્થા તરીકે પ્રક્રિયા જારી કરવા માટે પ્રાર્થના કરી શકે છે?

(૪) જો ફરિયાદીને આમ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો શું એવું ન કહી શકાય કે પરોક્ષ રીતે તે ફરિયાદમાં નોંધપાત્ર સુધારો કરી રહ્યો છે,

જેનાથી તેનો સંપૂર્ણ રંગ બદલાઈ રહ્યો છે, જે કાયદામાં અન્યથા સ્વીકાર્ય નથી.

(૫) શું એવું કહી શકાય કે જોકે આ બાબતની નોંધ વર્ષ ૨૦૦૪માં લેવામાં આવી હતી, તેમ છતાં બાર વર્ષ પછી ભાગીદારી પેઢીની છેતરપિંડી કલમ (એ) સાથે વાંચેલા કાયદાની કલમ ૧૪૨ (બી) સાથે સુસંગત હશે? બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શું એવું કહી શકાય કે ભાગીદારી પેઢી સામેની ફરિયાદ કાયદાની કલમ ૧૩૮ની જોગવાઈની કલમ (સી) હેઠળ કાર્યવાહીનું કારણ ઊભું થાય તે તારીખથી એક મહિનાની અંદર કરવામાં આવે છે, એટલે કે આરોપી દ્વારા અપમાનની નોટિસ મળવાની તારીખથી પંદર દિવસનો સમયગાળો સમાપ્ત થાય ત્યારે?

(૬) વર્તમાન કેસમાં લાગુ કરવા માંગવામાં આવેલી સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૮ના આધારે શું પરિસ્થિતિ બચી શકશે?

જરૂર મારો મત છે કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૮ નામની કોઈ અરજી નથી.

જુડીસી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૮ નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૩૧૯. ગુનાનો દોષિત દેખાતી અન્ય વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી કરવાની સત્તા

(૧) જો કોઈ ગુનાની તપાસ અથવા તેની સુનાવણી દરમિયાન પુરાવા પરથી એવું જણાય કે આરોપી ન હોય તેવી કોઈ વ્યક્તિએ એવો કોઈ ગુનો કર્યો હોય કે જેના માટે આવી વ્યક્તિ પર આરોપી સાથે મળીને કેસ ચલાવી શકાય, તો અદાલત આવી વ્યક્તિ સામે તેણે કરેલા ગુના માટે કાર્યવાહી કરી શકે છે.

(૨) જો આવી વ્યક્તિ અદાલતમાં હાજર ન હોય, તો તેની ધરપકડ કરી શકાય છે અથવા ઉપરોક્ત હેતુ માટે કેસના સંજોગો મુજબ તેને સમન્સ મોકલી શકાય છે.

(૩) અદાલતમાં હાજરી આપતી કોઈપણ વ્યક્તિ, ધરપકડ હેઠળ ન હોવા છતાં અથવા સમન્સ પર ન હોવા છતાં, તેણે કરેલા ગુનાની તપાસ અથવા સુનાવણીના હેતુસર આવી અદાલત દ્વારા અટકાયત કરી શકાય છે.

(૪) જ્યાં અદાલત પેટા કલમ (૧) હેઠળ કોઈ પણ વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરે છે, તો પછી

(ક) આવી વ્યક્તિના સંબંધમાં કાર્યવાહી નવેસરથી શરૂ કરવામાં આવશે અને સાક્ષીઓની ફરીથી સુનાવણી કરવામાં આવશે.

(બી) ખંડ (એ) ની જોગવાઈઓને આધિન, કેસ એવી રીતે આગળ વધી શકે છે કે જાણે આવી વ્યક્તિ આરોપી વ્યક્તિ હોય જ્યારે અદાલતે તે ગુનાની નોંધ લીધી હોય કે જેના પર તપાસ અથવા સુનાવણી શરૂ કરવામાં આવી હતી."

જ્જસી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ ના ઉદ્દેશો અને કારણો નીચે મુજબ છે:

"કાયદા પંચે તેના જામા અહેવાલમાં નોંધ્યું હતું કે:

"૨૪.૮૦.કેટલીકવાર એવું બને છે, જોકે ઘણી વાર નહીં, કે અમુક આરોપી સામેના કેસની સુનાવણી કરતા મેજિસ્ટ્રેટને પુરાવા પરથી જાણવા મળે છે કે તેની પહેલાંના આરોપી સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પણ તે જ ગુનામાં અથવા સંબંધિત ગુનામાં સામેલ છે.તે માત્ર યોગ્ય છે કે મેજિસ્ટ્રેટને કાર્યવાહીમાં તેને બોલાવવાની અને તેની સાથે જોડાવાની સત્તા હોવી જોઈએ.કલમ ૩૫૧ આવી પરિસ્થિતિ માટે જોગવાઈ કરે છે, પરંતુ માત્ર ત્યારે જ જો તે વ્યક્તિ અદાલતમાં હાજરી આપે.ત્યારબાદ તેની અટકાયત

કરી શકાય છે અને તેની સામે કાર્યવાહી કરી શકાય છે.જો આવી વ્યક્તિ અદાલતમાં હાજર ન હોય તો તેને બોલાવવા માટે કલમ ૩૫૧માં કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ નથી.આવી જોગવાઈ કલમ ૩૫૧ ને એકદમ વ્યાપક બનાવશે, અને અમને લાગે છે કે તે પરિસ્થિતિ માટે સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવી યોગ્ય છે.

૨૪.૮૧. કલમ ૩૫૧ ધારે છે કે તેની હેઠળની કાર્યવાહી કરનાર મેજિસ્ટ્રેટને નવા કેસની નોંધ લેવાની સત્તા છે.જોકે, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કઈ રીતે સંજ્ઞાન લેવામાં આવે છે તે તે કહેતું નથી.સંજ્ઞાન લેવાની રીતો કલમ ૧૮૦ માં ઉલ્લેખિત છે, અને દેખીતી રીતે સંપૂર્ણ છે.પ્રશ્ન એ છે કે, નવા ઉમેરાયેલા આરોપી સામે કલમ ૧૮૦ (૧) (સી) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની પોતાની માહિતી પર સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવશે કે નહીં, અથવા accused.The પ્રશ્ન સામેના ગુનાની પ્રથમ સંજ્ઞાન જે રીતે લેવામાં આવી હતી તે રીતે જ મહત્વપૂર્ણ છે, કારણ કે બંને કેસોમાં તપાસ અને સુનાવણીની પદ્ધતિઓ અલગ છે.પ્રવર્તમાન કાયદા હેઠળની સાચી સ્થિતિ અંગે અભિપ્રાયમાં તફાવત રહ્યો છે અને અમારું માનવું છે કે તે સ્પષ્ટ થવો જોઈએ.અમને એવું લાગે છે કે આ ચોક્કસ જોગવાઈનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે, તમામ જાણીતા શંકાસ્પદ લોકો સામેના સમગ્ર કેસને ઝડપથી આગળ વધારવો જોઈએ, અને સગવડ માટે જરૂરી છે કે, નવા ઉમેરાયેલા આરોપી

સામે અન્ય આરોપીઓની જેમ જ સંજ્ઞાન લેવું જોઈએ.તેથી અમે કલમ ૩૫૧ને વ્યાપક બનાવવાનો પ્રસ્તાવ મૂકીએ છીએ અને એવી જોગવાઈ કરીએ છીએ કે કાર્યવાહી દરમિયાન જો કોઈ નવી વ્યક્તિને આરોપી તરીકે ઉમેરવામાં આવે તો સંજ્ઞાન લેવાની રીતમાં કોઈ તફાવત નહીં આવે.અલબત્ત, તે જરૂરી છે (પહેલેથી જ પ્રદાન કરવામાં આવ્યું છે) કે આવી પરિસ્થિતિમાં પુરાવા નવા ઉમેરાયેલા આરોપીની હાજરીમાં ફરીથી સાંભળવા જોઈએ.

જપ આ વિભાગમાં નિર્ણાયક શબ્દો છે, 'કોઈ પણ વ્યક્તિ આરોપી નથી.'આ કલમ અદાલતને ગુનામાં દોષિત જણાતી આરોપી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી કરવાની સત્તા આપે છે.આ કલમની પેટા કલમો (૧) અને (૨) એવી પરિસ્થિતિ માટે જોગવાઈ કરે છે જ્યારે અમુક આરોપી વ્યક્તિ સામેના કેસની સુનાવણી કરતી અદાલતને પુરાવા પરથી જાણવા મળે છે કે આરોપી સિવાયની કોઈ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ પણ આ જ ગુના અથવા કોઈપણ સંબંધિત ગુનામાં સંકળાયેલી છે અથવા છે; અને તે અદાલતને તે વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ સામે તે ગુના માટે કાર્યવાહી કરવાની સત્તા આપે છે જે તેણે અથવા તેઓએ કર્યો હોય તેવું લાગે છે અને તે હેતુ માટે પ્રક્રિયા જારી કરે છે.તેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે નવા ઉમેરાયેલા આરોપીઓની સામે જે રીતે અગાઉના આરોપી સામેના ગુનાની પ્રથમ નોંધ લેવામાં આવી હતી તે જ રીતે

સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવે છે.તે સ્વાભાવિક રીતે પહેલેથી જ શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીના અભ્યાસક્રમમાંથી ઉદ્ભવતા મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરે છે. આ કલમનો વ્યાપ ખાનગી ફરિયાદ પર સ્થાપિત થયેલા કેસોનો સમાવેશ કરવા માટે પૂરતો વ્યાપક છે.

૪૬ તેથી તે પુષ્કળ સ્પષ્ટ છે કે સંહિતાની કલમ ૩૧૯ લાગુ કરવામાં કાયદાના નિર્માતાઓનો ઉદ્દેશ દોષિત દેખાતી અન્ય વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી કરવા માટે જૂની કલમ ૩૫૧ માં નોંધપાત્ર સુધારા સાથે વધુ વ્યાપક જોગવાઈ પૂરી પાડવાનો હતો, જો કે તે આરોપી નથી.સંહિતાની કલમ ૩૧૯ એવી જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં ગુનાની તપાસ અથવા સુનાવણી દરમિયાન, જો પુરાવા પરથી એવું જણાય કે આરોપી ન હોય તેવી કોઈ વ્યક્તિએ કોઈ ગુનો કર્યો હોય, તો અદાલત આવા વ્યક્તિ સામે તેણે કરેલા ગુના માટે કાર્યવાહી કરી શકે છે.કલમ ૩૧૯ લાગુ કરવામાં વિધાનસભાનો ઈરાદો એ હોવાનું જણાય છે કે જો પક્ષકાર અને સુનાવણી અથવા તપાસનો સામનો કરી રહેલી વ્યક્તિ સિવાય અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિ પણ આરોપી હોય, તો તેને રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ કેટલાક પુરાવાના આધારે બોલાવવામાં આવી શકે છે.

૪૭ આમ, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ની મૂળ જોગવાઈને ધ્યાનમાં રાખીને, હેતુઓ અને કારણો સાથે વાંચીને, સી.આર.પી.સી. ની કલમ

૩૧૯. સંબંધિત અદાલતને એવી કોઈ પણ વ્યક્તિ સામે સંજ્ઞાન લેવા માટે અધિકૃત કરે છે કે જેની સામે આરોપી સાથે કેસ ચલાવવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ જે વ્યક્તિ આરોપી ન હોવાનું જણાય છે તેણે આરોપી વ્યક્તિઓ સાથે કોઈ ગુનો કર્યો છે અને આવા સંજોગોમાં તે વ્યક્તિ પર પણ મૂળ આરોપી સાથે પૂર્વવર્તી શરતોને આધિન કેસ ચલાવી શકાય છે કેસી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ની જોગવાઈઓ હેઠળ જે તપાસ દરમિયાન પુરાવાઓમાંથી હાજર થવી જોઈએ અથવા મૂળ આરોપી સિવાયની અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિએ પણ મૂળ આરોપી સાથે કથિત ગુનો કર્યો હોય, તો જ કલમ ૩૧૯ની જોગવાઈઓ હેઠળ સંજ્ઞાન લઈ શકાય છે.

૪૮ ચાલો હું એક સરળ ઉદાહરણ આપું.એવો કેસ લો કે જેમાં ભાગીદારી પેઢી કાનૂની સંસ્થા હોવાથી આરોપી હોય.ટ્રાયલ કોર્ટે સંજ્ઞાન લીધું છે અને કાનૂની સંસ્થા તરીકે ભાગીદારી પેઢી સામે પ્રક્રિયા જારી કરી છે.ટ્રાયલ દરમિયાન, કોર્ટના ધ્યાનમાં આવે છે કે આરોપી ન હોય તેવા ભાગીદારોમાંથી એકએ એવો ગુનો કર્યો છે જેના માટે તેના પર અન્ય ભાગીદારો (સહ-આરોપી) સાથે મળીને કેસ ચલાવી શકાય છે, કોર્ટસી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ લાગુ કરવામાં ન્યાયી ગણાશે.

[જુઓ:સતીશ ચંદ સિંઘલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, ૨૦૦૬માં ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદા. લો જર્નલ ૩૮૫૪]

૪૯ જો કે, જ્યારે ભાગીદારી પેઢી અદાલત સમક્ષ કાનૂની સંસ્થા ન હોય અને એકલા ભાગીદારો સામે કાર્યવાહીનો મુદ્દો ગેરકાયદેસર હોય ત્યારે ફરિયાદ પોતે જ જાળવવા યોગ્ય નથી, ત્યારે આવી પરિસ્થિતિમાં સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ લાગુ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી. Cr.P.C ની કલમ ૩૧૯ પરિસ્થિતિને બચાવી શકશે નહીં અને વાસ્તવમાં તે ફરિયાદમાં આવી ગંભીર નબળાઈની કાળજી લેવા માટે નથી.

૫૦ કાયદાના નિર્માણમાં શ્રેષ્ઠ કસોટી એ હેતુની વિષયવસ્તુ જોવાની છે કે જેના માટે કાયદાની જોગવાઈ ઘડવામાં આવી છે. વ્યક્તિએ હંમેશા તેના વાસ્તવિક ઉદ્દેશ અને હેતુ પર પહોંચવું જોઈએ; અધિનિયમિત કાયદાની જોગવાઈનું મહત્વ અને તેના કાયદા દ્વારા સુરક્ષિત કરવાના હેતુવાળા સામાન્ય હેતુ સાથે તેનો સંબંધ અથવા અસર. કાયદાનું અર્થઘટન કરતી વખતે આસપાસના વાતાવરણ, કાયદાનો હેતુ, પરિપૂર્ણ થવાનો અંત અને બીજાને બદલે એક અર્થ અપનાવવાથી પરિણામી શકે તેવા પરિણામો એ મહત્વપૂર્ણ પરિબલો છે જેને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.

૫૧ પ્રશ્નમાંની ફરિયાદ હકીકતમાં વિદ્વત મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ તેની કાર્યવાહીના પહેલા જ દિવસે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૨૦૩ હેઠળ બરતરફ કરવા માટે જવાબદાર હતી.સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ ના આધારે ફરિયાદની જાળવણીને સાચવવાની માંગ કરવામાં આવે છે.

૫૨ તે એક સ્થાયી કાનૂની દરખાસ્ત છે કે જો પ્રારંભિક કાર્યવાહી કાયદા સાથે સુસંગત ન હોય, તો પછીની તમામ અને પરિણામી કાર્યવાહી એ કારણસર નિષ્ફળ જશે કે ગેરકાયદેસરતા હુકમના મૂળ પર પ્રહાર કરે છે.આવા તથ્યોમાં, કાનૂની ઉક્તિ "સબલાટો ફંડામેન્ટો કેડિટ ઓપસ" નો અર્થ થાય છે કે પાયો દૂર કરવામાં આવે છે, માળખું/કાર્ય પડે છે, અમલમાં આવે છે અને વર્તમાન કેસમાં તમામ ગુણ પર લાગુ થાય છે.

૫૩ બદ્રીનાથ વિ. તમિલનાડુ રાજ્ય અને અન્યો અન્ય. [એઆઈઆર ૨૦૦૦ એસસી ૩૨૪૩]; અને અન્યો કેરળ રાજ્ય વિરુદ્ધ પુથેનકાવુ એન. એસ. એસ. કરયોગમ અને અન્યો એન. આર., [(૨૦૦૧) ૧૦ એસ. સી. સી. ૧૯૧], સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે એકવાર કાર્યવાહીનો આધાર સમાપ્ત થઈ જાય પછી, તમામ પરિણામી કૃત્યો, ક્રિયાઓ, આદેશો આપમેળે જમીન પર પડી જશે અને અન્યો આ સિદ્ધાંત ન્યાયિક, અર્ધ-ન્યાયિક અને અન્યો વહીવટી કાર્યવાહીને સમાન રીતે લાગુ પડે છે.

૫૪ તેવી જ રીતે મંગલ પ્રસાદ તમોલી (મૃત) માં એલ. આર. વી.એલ. આર. અને અન્યો અન્ય દ્વારા નરવદેશ્વર મિશ્રા (મૃત), [(૨૦૦૫) ૩ એસ. સી. સી. ૪૨૨:(એ. આઈ. આર. ૨૦૦૫ એસ. સી. ૧૮૬૪)], સુપ્રીમ કોર્ટ ચુકાદો આપ્યો હતો કે જો પ્રારંભિક તબક્કે કોઈ આદેશ કાયદામાં ખરાબ હોય, તો તેના પરિણામે આગળની તમામ કાર્યવાહી બિનજરૂરી રહેશે અને તેને જરૂરી રીતે રદ કરવી પડશે.

૫૫ સી. આલ્બર્ટ મોરિસ વિ. કે. ચંદ્રશેખરન અને અન્યો ઓઆરએસ, [(૨૦૦૬) ૧ એસસીસી ૨૨૮] માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કાયદાકીય અધિકાર ત્યારે જ અસ્તિત્વમાં છે જ્યારે તેનો મૂળ કાયદેસર હોય.

૫૬ મારો મત છે કેસી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ હેઠળ ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે રજૂ કરવાની અરજી મૂળ સુધારાના સ્વરૂપમાં વધુ છે.ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતામાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જે પક્ષકારોને દલીલોમાં સુધારા માટે અરજી દાખલ કરવાનો અધિકાર આપે અને નીચલી અદાલતોને તેને મંજૂરી આપવાની સત્તા આપે.જો તે મૃત્યુ અથવા તકનીકી ખામી પર ફરિયાદીના અવેજી માટેની અરજી હોત, તો સ્થિતિ અલગ હોત.જે કોર્ટ દ્વારા સીધી રીતે ન કરી શકાય તે પરોક્ષ રીતે ન કરવું જોઈએ.

૫૭ ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું એસ. આર. સુકુમાર વિ. એસ. સુનદ રઘુરામ [(૨૦૧૫) ૯ એસ. સી. સી. ૬૦૯] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના તાજેતરના ચુકાદાને ટાંકી શકું છું. પરિચ્છેદ ૧૭ અને ૧૮નું નિરીક્ષણ એ પ્રશ્નનો જવાબ છે કે શું અદાલતને ફરિયાદમાં કોઈ સુધારાની મંજૂરી આપવી સ્વીકાર્ય છે:

“૧૭. જ્યાં સુધી સુધારાની અરજીને મંજૂરી આપવા સંબંધિત દલીલના ગુણદોષની વાત છે, તે સાચું છે કે સંહિતાની જોગવાઈઓ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ અથવા અરજીમાં સુધારો કરવા માટે સંહિતામાં કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ નથી, પરંતુ અદાલતોએ એવું માન્યું છે કે ઉપચારક્ષમ નબળાઈઓને સુધારવા માટે આવા સુધારાની માંગ કરતી અરજીઓને ફરિયાદોના સંદર્ભમાં પણ મંજૂરી આપી શકાય છે.યુ. પી. માં પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ વિ. મોદી ડિસ્ટિલરી અને અન્યો ઓઆરએસ., (૧૯૮૭) ૩ એસસીસી ૬૮૪, જેમાં ફરિયાદમાં કંપનીના નામનો ખોટો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો, એટલે કે મોદી ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડને બદલે કંપનીનું નામ મોદી ડિસ્ટિલરી તરીકે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યું હતું અને નામમાં સુધારો કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી.આવી વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિમાં, આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો છે:

“... વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે ફરિયાદમાં માત્ર [ચિત્ર] તકનીકી ખામી પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે અને તે સમજવામાં નિષ્ફળ ગયા છે કે ખામી મોટી ડિસ્ટિલરીના અવિનયી વલણને કારણે આવી હતી અને વધુમાં નબળાઈ એ છે કે જે સરળતાથી દૂર કરી શકાય છે કારણ કે આ બાબત મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટને મોકલીને અપીલકર્તાને ફરિયાદના પેરા ૨ માં સમાવિષ્ટ દાવાઓમાં ઔપચારિક સુધારા કરવા માટે કહેવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો જેથી ઔદ્યોગિક એકમની નિયંત્રક કંપનીને ફરિયાદમાં સંબંધિત આરોપી તરીકે રજૂ કરી શકાય. જે કરવાનું છે તે મોટી ડિસ્ટિલરીની જગ્યાએ ઔદ્યોગિક એકમની માલિકી ધરાવતી કંપની મોટી ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડનું નામ બદલીને સુધારાની મંજૂરી માટે અપીલકર્તા દ્વારા સુધારા માટે ઔપચારિક અરજી કરવાની છે. વધુમાં, કાનૂની નબળાઈ એવી પ્રકૃતિની છે જેનો સરળતાથી ઉપચાર થઈ શકે છે.

૧૮. યુ. પી. પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડના કેસમાંથી જે સ્પષ્ટ થાય છે તે એ છે કે સુધારા માટે ઔપચારિક અરજી દ્વારા સરળતાથી સાધ્ય કરી શકાય તેવી કાનૂની નબળાઈને દૂર કરી શકાય છે. જે સુધારાની માંગ કરવામાં આવી હોય તો તે એક સરળ નબળાઈ સાથે સંબંધિત છે જેનો

ઔપચારિક સુધારા દ્વારા ઉપચાર થઈ શકે છે અને આવા સુધારાને મંજૂરી આપીને, અન્ય પક્ષને કોઈ પૂર્વગ્રહ પેદા કરી શકાતો નથી, એ હકીકત હોવા છતાં કે આવા સુધારાને મનોરંજન આપવા માટે સંહિતામાં કોઈ સક્ષમ જોગવાઈ નથી, કોર્ટ આવા સુધારાને મંજૂરી આપી શકે છે.તેનાથી વિપરીત, જો ફરિયાદમાં કરવા માંગવામાં આવેલ સુધારો ક્યાં તો ઉપચારી શકાય તેવી નબળાઈ સાથે સંબંધિત નથી અથવા તેને ઔપચારિક સુધારા દ્વારા સુધારી શકાતો નથી અથવા જો બીજી બાજુ પૂર્વગ્રહની સંભાવના હોય, તો કોર્ટ ફરિયાદમાં આવા સુધારાને મંજૂરી આપશે નહીં."

૫૮ દિલ્લી વહીવટીતંત્ર વિરુદ્ધ ગુરદીપ ઉબન અને અન્યો [(૨૦૦૭) ૭ એસ. સી. સી. ૨૯૬] માં સુપ્રીમ કોર્ટે પરોક્ષ રીતે કંઈક કરવાનો સિદ્ધાંત સમજાવ્યો છે જેને અન્યથા મંજૂરી નથી.ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને પેરા ૧૭ માં આ રીતે સમજાવવામાં આવ્યો છે:

"૧૭. . . .આ પ્રક્રિયા અદાલતનો સમય બચાવવા અને ખુદ્દી અદાલતમાં (Open Court) ફાઈલ થતી અને સાંભળવામાં આવતી ક્ષુલ્લક/બિનજરૂરી પુનઃવિચારણા અરજીઓ (Review Petitions) ને રોકવા માટે બનાવવામાં આવી છે. તેમ છતાં, 'સુનાવણી વિના' ની આ

પ્રક્રિયાથી બચવા માટે, અમે જોઈએ છીએ કે ક્યારેક 'સ્પષ્ટતા' (Clarification), 'ફેરફાર' (Modification) કે 'હુકમ પાછો ખેંચવા' (Recall) વગેરે માટેની અરજીઓ ફાઈલ કરવામાં આવે છે; એ એટલા માટે નહીં કે આવી કોઈ સ્પષ્ટતા કે ફેરફાર ખરેખર જરૂરી છે, પરંતુ એટલા માટે કે અરજદાર વાસ્તવમાં પુનઃવિચારણા (Review) કરવા માંગે છે અને તેની પર મૌખિક સુનાવણી પણ ઈચ્છે છે, જેથી સર્ક્યુલેશન દ્વારા ચેમ્બરમાં તેની સુનાવણી ટાળી શકાય. આવી અરજીઓ, જો તે સારાંશરૂપે (મુખ્યત્વે) પુનઃવિચારણા અરજીઓ જ હોય, તો તે સીધી જ નામેંજૂર કરવાને પાત્ર છે, કારણ કે આ પ્રયાસ મૌખિક સુનાવણી વિના વિચારણા અર્થે ચેમ્બરમાં અરજીના સર્ક્યુલેશનને લગતા ઓર્ડર ૪૦, રુલ ૩ નો સ્પષ્ટપણે અનાદર/બાયપાસ કરવાનો છે. અરજીને 'સ્પષ્ટતા' કે 'ફેરફાર' માટેની તરીકે વર્ણવીને – ભલે તે વાસ્તવમાં પુનઃવિચારણાની જ હોય – કોઈ પક્ષકારને સર્ક્યુલેશનની પ્રક્રિયામાંથી છટકવાની કે તેને બાયપાસ કરવાની અને ખુદ્દી અદાલતમાં પરોક્ષ રીતે સુનાવણી મેળવવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં. જે કામ પ્રત્યક્ષ રીતે કરી શકાતું નથી, તે પરોક્ષ રીતે કરવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં."

૫૯            અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે કેરળ હાઈકોર્ટના ન્યાયમૂર્તિ કે. ટી. થોમસ દ્વારા આપવામાં આવેલા એક નિર્ણય પર મજબૂત

ભરોસો મૂક્યો હતો, જેમાં તેમના સ્વામીએ એવો મત રાખ્યો હતો કેસી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ ના આધારે, ભાગીદારી પેઢીને પછીથી ફરિયાદમાં સામેલ કરી શકાય છે.ચાલો હું ચુકાદાની નજીકથી તપાસ કરું.તે આઠ પેરાનો ટૂંકો ચુકાદો છે.હું સમગ્ર ચુકાદાને ટાંકવા યોગ્ય માનું છું:

“૧. અરજદાર એક પેઢી છે."અરજદાર પેઢી દ્વારા જારી કરાયેલા કેટલાક ચેકના આધારે, પેઢીના મેનેજિંગ પાર્ટનર સામે નેગોશિએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૧ (ટૂંકમાં " ઇ એક્ટ ") ની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુના માટે બે ફરિયાદો દાખલ કરવામાં આવી છે.પ્રથમ ફરિયાદ ૨૩ નવેમ્બર, ૧૯૯૧ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને બીજી ૨૮ જૂન, ૧૯૯૧ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી.પેઢીના મેનેજિંગ પાર્ટનર હાજર થયા પછી, નીચલી અદાલતમાં દલીલ કરી હતી કે તેમની સામે કાર્યવાહી યોગ્ય નથી કારણ કે જે પેઢીએ ચેક ખેંચ્યા હતા તેને ફરિયાદોમાં આરોપી બનાવવામાં આવી ન હતી.૬ નવેમ્બર, ૧૯૯૨ના રોજ ફરિયાદીએ દરેક કેસમાં અરજી દાખલ કરીને પેઢીને વધારાના આરોપી તરીકે સામેલ કરવાની વિનંતી કરી હતી.અરજીઓનો સખત વિરોધ કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં, જેની સામે ફરિયાદો દાખલ કરવામાં આવી હતી તે મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટે વિવાદિત આદેશ દ્વારા અરજીઓને મંજૂરી આપી હતી.

૨. આ આદેશને રદ કરવા માટે વિદ્વાન વકીલ દ્વારા બે મુખ્ય દલીલો રજૂ કરવામાં આવી છે.પ્રથમ એ છે કે આ કેસમાં નવા આરોપીઓને સામેલ કરવા માટે કાયદામાં કોઈ જોગવાઈ નથી, તેથી અદાલત ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ (ટૂંકમાં "સંહિતા") માં સમાવિષ્ટ સામાન્ય જોગવાઈઓનો આશ્રય લઈ શકતી નથી.અન્યથા પણ કાયદાની કલમ ૧૪૨ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે તેમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી કાર્યવાહી કાં તો અનિયંત્રિત છે અથવા સંહિતામાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ દ્વારા સહાયિત નથી, વકીલે દલીલ કરી હતી.બીજી દલીલ એ છે કે કાયદાની કલમ ૧૩૮ની કલમ (સી) માં સૂચિત કાર્યવાહીના કારણની તારીખથી એક મહિનાનો સમયગાળો સમાપ્ત થયા પછી અદાલતને પેઢી સામેના ગુનાની નોંધ લેવા પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે અને તેથી પેઢીને ઉપરોક્ત સમયગાળા પછી સામેલ કરી શકાતી નથી.

૩. કાયદાની કલમ ૧૪૨ નીચે મુજબ વાંચે છે:

"ગુનાઓનું સંજ્ઞાન.દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪નો ૨) માં કંઈપણ હોવા છતાં,

(ક) કોઈ પણ અદાલત કલમ ૧૩૮ હેઠળ દંડનીય કોઈ પણ ગુનાની નોંધ લેશે નહીં, સિવાય કે ચુકવણીકાર અથવા, કેસ હોય તે રીતે, ચેક ધારક દ્વારા લેખિતમાં કરવામાં આવેલી ફરિયાદ સિવાય;

(બી) આવી ફરિયાદ કલમ ૧૩૮ ના પરંતુકની કલમ (સી) હેઠળ કાર્યવાહીનું કારણ ઊભું થાય તે તારીખથી એક મહિનાની અંદર કરવામાં આવે છે;

(સી) મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા પ્રથમ વર્ગના ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટથી નીચલી કોઈ અદાલત કલમ ૧૩૮ હેઠળ સજાપાત્ર કોઈપણ ગુનાની સુનાવણી કરશે નહીં.

૪. સંહિતાની કલમ ૪ (૨) માટે જરૂરી છે કે ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ સિવાયના કોઈપણ કાયદા હેઠળના તમામ ગુનાઓની પણ તપાસ કરવામાં આવશે અથવા કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને અન્યથા સંહિતાની જોગવાઈઓ અનુસાર કાર્યવાહી કરવામાં આવશે, જે અન્ય કોઈપણ કાયદાને આધિન છે, જેમાં આવા ગુના માટે અલગ પ્રકારની સુનાવણીની જરૂર હોય છે. કાયદાની કલમ ૧૪૨માં બિનઅસરકારક કલમનો હેતુ એ સ્પષ્ટ કરવાનો છે કે કલમમાં ઉદ્દેશિત ત્રણ બાબતો સંહિતાની જોગવાઈઓ પર ઓવરરાઈડિંગ અસર ધરાવે છે. આ કલમ સંહિતાની જોગવાઈઓને અન્ય તમામ હેતુઓ માટે કાયદાની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુનાની સુનાવણી અથવા તપાસથી દૂર રાખતી નથી. કલમ ૧૪૨ જે પ્રતિબંધિત કરે છે તે એ છે કે કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુનાની નોંધ લેવા માટે કલમની કલમ (સી) માં કલ્પના કરાયેલ કાર્યવાહીના કારણના એક મહિનાની અંદર લેખિત ફરિયાદ

(ચુકવણીકાર અથવા ધારક દ્વારા યોગ્ય સમયે કરવામાં આવે છે) એ અનિશ્ચિત છે, સંહિતાની જોગવાઈઓ ગમે તે હોય.કલમ ૧૪૨ માં બિન-અવરોધ કલમનો હેતુ કોડ બેલ, બુક અને મીણબત્તીની તમામ જોગવાઈઓને દૂર કરવાનો છે તે દલીલ, તેથી, અયોગ્ય અને બિનટકાઉ છે.

પ. બીજી દલીલ એ ખોટા આધાર પર આધારિત હોવાનું જણાય છે કે લેવામાં આવેલી નોંધ ગુનેગારની વિરુદ્ધ છે, ગુનાની નહીં.કલમ ૧૪૨ માં પ્રતિબંધ માત્ર કોઈપણ ગુનાની નોંધ લેવા સુધી વિસ્તરે છે.હવે એ વાત સારી રીતે સમજાય છે કે અદાલત માત્ર ગુનાની જ નોંધ લે છે અને કોઈ ગુનેગારની નહીં; સુપ્રીમ કોર્ટે રઘુબંસ દુબે વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, એએઆઈઆર ૧૯૬૭ એસસી ૧૧૬૭, ૧૧૬૮ માં ધ્યાન દોર્યું હતું કે, "એકવાર મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવે તે પછી ગુનેગારો ખરેખર કોણ છે તે શોધવાની તેમની ફરજ છે અને એકવાર તેઓ એવા નિષ્કર્ષ પર આવે કે પોલીસ દ્વારા મોકલવામાં આવેલી વ્યક્તિઓ સિવાય અન્ય કેટલીક વ્યક્તિઓ સામેલ છે, તે વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી કરવાની તેમની ફરજ છે".આ અદાલતની એક ખંડપીઠે અશોકન વિરુદ્ધ નારાયણન [૧૯૭૨] કે. એલ. ટી. ૭૨૮માં ઉપરોક્ત કાનૂની સ્થિતિનું પાલન કર્યું છે.ત્યારબાદ, સુપ્રીમ કોર્ટે હરેરામ વિરુદ્ધ ટીકારામ, એ. આઈ. આર. ૧૯૭૮ એસ. સી. ૧૫૬૮માં તેનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો.

૬. આમ, કાયદાકીય સ્થિતિ એ છે કે, જ્યારે એકવાર ગુનાની નોંધ લેવામાં આવે, ત્યારે ત્યારબાદ અન્ય કોઈ વ્યક્તિને આરોપી તરીકે સામેલ કરવાથી ગુનાની નોંધ લેવામાં પહેલેથી જ અપનાવવામાં આવેલી ન્યાયિક પ્રક્રિયાને અસર થશે નહીં.

૭. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, સંહિતાની કલમ ૩૧૯ નો સંદર્ભ જરૂરી છે.પેટા કલમ (૧) હેઠળ, અદાલતને અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે જેણે કોઈ પણ ગુનો કર્યો હોવાનું જણાય છે, જેના માટે આવી વ્યક્તિ પર આ કેસમાં પહેલેથી જ દોષિત ઠરેલા આરોપી સાથે મળીને કેસ ચલાવી શકાય છે.એકવાર અદાલત આવી અન્ય વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવાનો નિર્ણય કરે પછી પેટા કલમ (૪) ગુનાની નોંધ લેવાના અગાઉના કાર્યને બચાવશે.પેટા કલમ (૪) કહે છે કે "કેસ એવી રીતે આગળ વધી શકે છે જાણે કે આવી વ્યક્તિએ આરોપી વ્યક્તિ હોય જ્યારે અદાલતે તે ગુનાની નોંધ લીધી હોય જેના પર તપાસ અથવા સુનાવણી શરૂ કરવામાં આવી હતી".આથી જે તબક્કે નવા આરોપીઓને આરોપીની હરોળમાં લાવવામાં આવ્યા હતા તેની કાર્યવાહી પર કોઈ કાનૂની અસર થતી નથી.

૮. પરિણામે, હું બંને ફોજદારી પરચુરણ કેસોને મર્યાદિત રીતે બરતરફ કરું છું."

૬૦ મેસર્સ પ્લાયવુડ હાઉસ (સુપ્રા) માં, અરજદાર વતી કેરળ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજ સમક્ષ રજૂઆતોમાંની એક એવી હતી કે આ કેસમાં નવા આરોપીઓને સામેલ કરવા માટે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટમાં કોઈ જોગવાઈ ન હોવાથી, કોર્ટસી.આર.પી.સી. માં સમાવિષ્ટ સામાન્ય જોગવાઈઓનો આશરો લઈ શકતી ન હતી. આવી રજૂઆત આરોપી દ્વારા પેઢીને વધારાના આરોપી તરીકે સામેલ કરવા માટે ફરિયાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીનો વિરોધ કરવા માટે કરવામાં આવી હતી.આ રજૂઆતને એ આધાર પર નકારી કાઢવામાં આવી હતી કે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૨ પોતે જ સ્પષ્ટ કરે છે કે તેમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી કાર્યવાહી કાં તો અનિયંત્રિત છે અથવા સંહિતામાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ દ્વારા સહાયિત નથી.વિદ્વાન ન્યાયાધીશે એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે કાયદાની કલમ ૧૪૨માં બિન-અડગ કલમનો હેતુ એ સ્પષ્ટ કરવાનો છે કે કલમમાં ઉલ્લેખિત ત્રણ બાબતો સંહિતાની જોગવાઈઓ પર ઓવરરાઈડિંગ અસર ધરાવે છે.નિર્ણયમાં સમજાવેલ કાયદાના પ્રસ્તાવ પર કોઈ ચર્ચા ન થઈ શકે.બીજી દલીલ, જે ઉઠાવવામાં આવી હતી, તે કલમ ૧૪૨માં કોઈપણ ગુનાની નોંધ લેવા પર પ્રતિબંધના સંદર્ભમાં હતી.રજૂઆત એવી હતી કે કાયદાની કલમ ૧૩૮ની કલમ (સી) માં દર્શાવેલ કાર્યવાહીના કારણની તારીખથી એક મહિનાનો સમયગાળો સમાપ્ત થયા પછી કોર્ટને ભાગીદારી પેઢી સામેના ગુનાની નોંધ લેવા પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, પેઢીને ઉપરોક્ત સમયગાળા પછી સામેલ કરી

શકાતી નથી.આવી રજૂઆતને એ તર્ક પર નકારી કાઢવામાં આવી હતી કે કોર્ટ માત્ર ગુનાની જ નોંધ લે છે અને કોઈ ગુનેગારની નહીં.વિદ્વતાપૂર્ણ ન્યાયાધીશે અવલોકન કર્યું હતું કે જ્યારે એકવાર ગુનાની નોંધ લેવામાં આવે, ત્યારબાદ અન્ય કોઈ વ્યક્તિને આરોપી તરીકે સામેલ કરવામાં આવે, ત્યારે ગુનાની નોંધ લેવામાં પહેલેથી જ અપનાવવામાં આવેલી ન્યાયિક પ્રક્રિયાને અસર થશે નહીં.આ તબક્કે, હું કહેવા માંગુ છું કે કેરળ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજ પાસે આ બાબતને હું જે ઢ્રષ્ટિકોણથી જોઈ રહ્યો છું એટલે કે સંજ્ઞાનની કાયદેસરતા અને માન્યતા પર વિચાર કરવાનો કોઈ પ્રસંગ નહોતો.હું એ હકીકતની નોંધ લઉં છું કે જ્યારે મેસર્સ પ્લાયવુડ હાઉસ (સુપ્રા) ના કેસમાં ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે કાયદો સંપૂર્ણપણે અલગ હતો.કાયદો એ હતો કે પેઢીની ગેરહાજરીમાં પણ પેઢીના ભાગીદાર સામે કાર્યવાહી થઈ શકે છે.અનીતા હાડા (સુપ્રા) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદા પછી કાયદાની આ દરખાસ્ત હવે સારી નથી, જેની મેં બીજા પ્રશ્નનો જવાબ આપતી વખતે લાંબી ચર્ચા કરી છે.જ્યારે સંજ્ઞાન પોતે ખરાબ હોય, ત્યારે શું સંહિતાની કલમ ૩૧૯ (જ) (બી) ના આધારે સ્થિતિ સાચવવામાં આવશે.

૬૧ સુપ્રીમ કોર્ટે ઓરિસ્સા રાજ્ય વિરુદ્ધ સુધાંશુ શેખર મિશ્રા (એ. આઈ. આર. ૧૯૬૮ એસ. સી. ૬૪૭ પેરા ૧૩) માં નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

“નિર્ણય એ માત્ર તે ખરેખર શું નક્કી કરે છે તેની સત્તા છે.નિર્ણયમાં જે સાર છે તે તેનો ગુણોત્તર છે અને તેમાં મળેલા દરેક નિરીક્ષણ કે તેમાં કરવામાં આવેલા વિવિધ અવલોકનોમાંથી તાર્કિક રીતે શું અનુસરે છે તે નહીં.આ વિષય પર એલ્સીના અર્લ ઓફ હેલ્સબરીએ કિવન વિ. લીથેમ, ૧૯૦૧ એ. સી. ૪૯૫ માં કહ્યું હતું:

હવે એલન વિ. ફ્લૂ (૧૯૮૯) એ ૧ ના કેસની ચર્ચા કરતા પહેલા અને તેમાં શું નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો, તે સામાન્ય પાત્રના બે અવલોકનો છે જે હું કરવા માંગુ છું, અને એક એ છે કે મેં અગાઉ ઘણી વાર જે કહ્યું છે તે પુનરાવર્તન કરવું જોઈએ, કે દરેક ચુકાદાને સાબિત થયેલા ચોક્કસ તથ્યોને લાગુ પડે તે રીતે વાંચવો જોઈએ, કારણ કે ત્યાં જે અભિવ્યક્તિઓ મળી શકે છે તેની વ્યાપકતા સમગ્ર કાયદાનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનો હેતુ નથી, પરંતુ તે કેસની ચોક્કસ હકીકતો દ્વારા સંચાલિત અને લાયક છે જેમાં આવી અભિવ્યક્તિઓ મળી આવે છે.બીજું એ છે કે કેસ એ માત્ર તે ખરેખર શું નક્કી કરે છે તેની સત્તા છે.હું સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢું છું કે તે એવી દરખાસ્ત માટે ટાંકવામાં આવી શકે છે જે તેમાંથી તાર્કિક રીતે અનુસરવામાં આવે તેવું લાગે છે.તર્કની આવી રીત ધારે છે કે કાયદો જરૂરી રીતે એક તાર્કિક સંહિતા છે, જ્યારે કે દરેક વકીલે સ્વીકારવું જોઈએ કે કાયદો હંમેશા તાર્કિક હોતો નથી.

૬૨ અંબિકા ક્વારી વર્ક્સ વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્યો (૧૯૮૭) ૧ એસ. સી. સી. ૨૧૨ (પેરા ૧૮ દ્વારા) માં સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું:

કોઈપણ નિર્ણયનો ગુણોત્તર તે કેસની હકીકતોની પૃષ્ઠભૂમિમાં સમજવો આવશ્યક છે.તે લાંબા સમય પહેલા કહેવામાં આવ્યું છે કે કેસ એ માત્ર એક સત્તા છે કે તે ખરેખર શું નક્કી કરે છે, અને તેમાંથી તાર્કિક રીતે શું અનુસરે છે તે નહીં.

૬૩ ભાવનગર યુનિવર્સિટી વિ. પાલિતાના સુગર મિલ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૦૩) ૨ એસ. સી. સી. ૧૧૧ (પેરા ૫૯ દ્વારા), સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું:

તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે હકીકતો અથવા વધારાના તથ્યોમાં થોડો તફાવત નિર્ણયના અગ્રવર્તી મૂલ્યમાં ઘણો તફાવત લાવી શકે છે.

૬૪ વર્તમાન કેસમાં અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે તેમની રજૂઆતોના સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન પ્રયાસ કર્યો હતો કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને સંહિતાની કલમ ૩૧૯ના આધારે આરોપી તરીકે સામેલ કરવામાં આવે અથવા ઉમેરવામાં આવે, ત્યારે એક કાલ્પનિક કલ્પના દ્વારા, તેને પ્રથમ

દિવસથી એટલે કે જ્યારે કોર્ટ દ્વારા ગુનાની નોંધ લેવામાં આવી હતી ત્યારથી આરોપી માનવામાં આવે છે, અને તેથી, ભાગીદારી પેઢીને આરોપી ગણવી જોઈએ.મારી સામેની દલીલ એ છે કે જો ભાગીદારી પેઢીને આરોપી માનવામાં આવે છે, તો કોર્ટે સંજ્ઞાનની કાયદેસરતા અને માન્યતાના પ્રશ્નમાં જવાની જરૂર નથી.

૬૫ પ્રથમ બ્લશ પરની દલીલ ખૂબ જ આકર્ષક લાગે છે, પરંતુ જો નજીકથી વિચારણા કરવામાં આવે તો તે નકારી કાઢવાને પાત્ર છે.

૬૬ ડીમિંગ ફિક્શન એ કાયદાની ધારણા છે કે તે વસ્તુ સાચી છે કે નહીં તે પૂછ્યા વિના, જ્યાં સુધી તે ન્યાય સાથે સુસંગત છે ત્યાં સુધી તે સત્યની અસર કરી શકે છે.કાયદાના હેતુ માટે, જે સ્પષ્ટ છે અથવા જે અનિશ્ચિત છે અથવા લાદવાની છે, તે શબ્દ અથવા શબ્દસમૂહની સામાન્ય રચનાનો સમાવેશ કરવા માટે એક ડીમિંગ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જે અન્યથા પ્રચલિત નહીં હોય, પરંતુ દરેક કિસ્સામાં, તે એક અલગ પ્રશ્ન હશે કે આવા ડીમિંગ ફિક્શન પર વિધાનસભાએ શું હેતુ રાખ્યો છે.

૬૭ "ડીમ્ડ" શબ્દનો ઉપયોગ વિવિધ અર્થમાં થાય છે.કેટલીકવાર, તેનો અર્થ "સામાન્ય રીતે માનવામાં આવે છે" થાય છે.અન્ય સમયે, તે 'પ્રથમ

દષ્ટિએ લેવામાં આવ્યું' સૂચવે છે, જ્યારે અન્ય કિસ્સામાં, તેનો અર્થ થાય છે, 'નિર્ણાયક રીતે લેવામાં આવ્યું'.તેના વિવિધ અર્થો છે, 'માનવું' એટલે 'માન્યતા, અંદાજ અથવા અભિપ્રાયને જાળવી રાખવો'; ન્યાય કરવો; ચુકાદો આપવો; નિર્ણય લેવો; માનવામાં આવે છે; અભિપ્રાય હોવો અથવા હોવો; આદર કરવો; વિચારણાઓ પર ધારવું, વિચારવું, નિર્ણય કરવો અથવા વિશ્વાસ કરવો; ધ્યાનમાં લેવું, ધ્યાનમાં લેવું; ચુકાદો આપવો અથવા નિર્ણય લેવો; વિચારણા પર નિષ્કર્ષ કાઢવો.(જુઓ P.Ramanatha અચ્ચરનો મુખ્ય કાયદો લેક્સિકોન, ચોથી આવૃત્તિ ૨૦૧૦ Vol.૨)

૬૮ આ સંબંધમાં, હું 'ડીમ્ડ' અને 'ડીમિંગ ફિક્શન' શબ્દના સાચા અર્થ પર થોડા ઉદાહરણો ધ્યાનમાં લેવા જરૂરી માનું છું.

૬૯ કોન્સોલિડેટેડ કોફી લિમિટેડ વિ./એસ.કોફી બોર્ડ, બેંગલોરએ એઆઈઆર ૧૯૮૦ એસસી ૧૪૬૮ માં અહેવાલ આપ્યો હતો કે, સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૫ (૩) માં આવતા 'ડીમ્ડ' શબ્દનો હેતુ વિચારણા માટે આવ્યો હતો.જે મુદ્દો ઊભો થયો તે એ હતો કે શું 'ડીમ્ડ' શબ્દના ઉપયોગ દ્વારા કાનૂની કલ્પના બનાવવામાં આવી હતી.તેમના પ્રભુત્વ દ્વારા જે ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે તેનું પુનઃઉત્પાદન કરવું ફળદાયી છે:

"જે સ્પષ્ટ છે અથવા જે અનિશ્ચિત છે તેનો સમાવેશ કરવા અથવા કાયદાના હેતુ માટે કોઈ શબ્દ અથવા શબ્દસમૂહની કૃત્રિમ રચના લાદવા માટે ડીમિંગ જોગવાઈ કરી શકાય છે જે અન્યથા પ્રચલિત નહીં હોય, પરંતુ દરેક કિસ્સામાં તે એક પ્રશ્ન હશે કે વિધાનસભાએ આવી ડીમિંગ જોગવાઈ કયા હેતુ સાથે કરી છે. સેન્ટ ઓબિન અને અન્યો ઓઆરએસમાં વી/એસ.એટર્ની જનરલ, ૧૯૫૨ એ. સી. ૧૫ પી.૫૩ લોર્ડ રેડકિલફે આ રીતે અવલોકન કર્યું:

"આધુનિક કાયદામાં 'ડીમ્ડ' શબ્દનો ઘણો ઉપયોગ થાય છે. કેટલીકવાર તેનો ઉપયોગ કાયદાના હેતુઓ માટે શબ્દ અથવા શબ્દસમૂહની કૃત્રિમ રચના લાદવા માટે થાય છે જે અન્યથા પ્રચલિત ન હોત. કેટલીકવાર તેનો ઉપયોગ કોઈ ચોક્કસ બાંધકામને શંકાની બહાર રાખવા માટે થાય છે જે અન્યથા અનિશ્ચિત હોઈ શકે છે. કેટલીકવાર તેનો ઉપયોગ વ્યાપક વર્ણન આપવા માટે થાય છે જેમાં શું સ્પષ્ટ છે, શું અનિશ્ચિત છે અને સામાન્ય અર્થમાં શું અશક્ય છે તેનો સમાવેશ થાય છે.

૭૦ એ. આઈ. આર. ૧૯૯૭ એસ. સી. ૧૮૧૫માં નોંધાયેલા તમિલનાડુ રાજ્ય વિરુદ્ધ એમ./એસ. અરુન સુગર લિમિટેડના કેસમાં

બંધારણીય ખંડપીઠે કાયદામાં ડીમિંગ જોગવાઈ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે કાયદાકીય કલ્પનાનું સર્જન કરતી કાયદામાં જોગવાઈની ભૂમિકા સારી રીતે સ્થાપિત છે.તેમના લોર્ડશીપ્સે ઇસ્ટ એન્ડ ડ્વેલિંગ્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.ફિન્સબરી બરો કાઉન્સિલ, ૧૯૫૨ એસી ૧૦૯, ચીફ ઇન્સ્પેક્ટર ઓફ માઈન્સ વિ/એસ.કરમ ચંદ થાપર, એ. આઈ. આર. ૧૯૬૧ એસ. સી. ૮૩૮, જે. કે. કોટન સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ.યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, એઆઈઆર ૧૯૮૮ એસસી ૧૯૧, એમ. વેણુગોપાલ વિરુદ્ધ ડિવિઝનલ મેનેજર, ભારતીય જીવન વીમા નિગમ, એઆઈઆર ૧૯૯૪ એસસી ૧૩૪૩ અને હરીશ ટંડન વિરુદ્ધ એડિશનલ.જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, અલ્હાબાદ, એ. આઈ. આર. ૧૯૯૫ એસ. સી. ૬૭૬, અને એવું ઠરાવવા આવ્યા કે જ્યારે કોઈ કાયદો એવી કાનૂની કલ્પના બનાવે છે કે એવું કંઈક કરવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવશે જે હકીકતમાં અને સત્યમાં કરવામાં આવ્યું નથી, ત્યારે કોર્ટે તપાસ કરવી પડશે અને ખાતરી કરવી પડશે કે કયા હેતુ માટે અને કયા વ્યક્તિઓ વચ્ચે આવી વૈધાનિક કલ્પનાનો આશરો લેવો જોઈએ અને ત્યારબાદ અદાલતોએ સંપૂર્ણ અસર આપવી પડશે.

"૬..... તે બાંધકામનો એક જાણીતો સિદ્ધાંત છે કે કાનૂની કાલ્પનિક રચનાની જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતી વખતે, અદાલતે એ નક્કી કરવાનું

છે કે કાલ્પનિક કથા કયા હેતુ માટે બનાવવામાં આવી છે, અને આની ખાતરી કર્યા પછી, અદાલતે તે તમામ હકીકતો અને પરિણામોને ધારણ કરવાનું છે જે આકસ્મિક અથવા અનિવાર્ય છે.

કલ્પનાને અસર આપવા માટે આનુષંગિકો.પરંતુ કાલ્પનિક કથાને આ રીતે અર્થઘટન કરવામાં તેને જે હેતુ માટે બનાવવામાં આવી છે તેનાથી આગળ અથવા જે વિભાગ દ્વારા બનાવવામાં આવી છે તેની ભાષાથી આગળ વધારવું જોઈએ નહીં.

૭૧ ઉપરોક્ત ઘોષણાઓ પરથી જે સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ થાય છે તે એ છે કે, કાયદાકીય કલ્પના કયા હેતુ માટે બનાવવામાં આવી છે તેની ખાતરી કરવી એ અદાલતની ફરજ છે.જ્યાં સુધી આવું કરવા પર પ્રતિબંધ ન હોય ત્યાં સુધી તમામ વાસ્તવિક પરિણામો અને ઉદાહરણો સાથે કલ્પનાની કલ્પના કરવી એ પણ કોર્ટની ફરજ છે.તે ઉપરાંત, માનવામાં આવતા શબ્દનો ઉપયોગ તેના સંદર્ભમાં વાંચવો પડશે અને આગળ સંપૂર્ણ તાર્કિક હેતુ અને મહત્વને સમજવું પડશે.તેનું કારણ એ છે કે આધુનિક કાયદામાં ડીમ્ડ શબ્દનો ઉપયોગ અનેક હેતુઓ માટે કરવામાં આવ્યો છે.વિધાનસભાના ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખવો પડશે.(અન્ડલીબ સહગલ વિ/એસ જુઓ.યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને બીજું, એઆઈઆર ૨૦૧૧ દિલ્લી ૨૮ (એફબી)).

૭૨ મારો મત છે કે કાનૂની કલ્પનાના આધારે, એવું ન કહી શકાય કે ફરિયાદ દાખલ કરવાની તારીખે, કાનૂની અસ્તિત્વની ગેરહાજરીમાં ભાગીદારો સામે સંજ્ઞાન લેવા અને પ્રક્રિયા જારી કરવામાં કોર્ટને ન્યાયી હેરવવામાં આવી હતી અને જ્યાં સુધી સંજ્ઞાનની કાયદેસરતા અને માન્યતાની વાત છે ત્યાં સુધી કોઈ દોષ મળી શક્યો નથી. કાનૂની કલ્પના સંપૂર્ણપણે એક અલગ હેતુ માટે છે અને તેને ફરિયાદમાં ગંભીર ખામી અથવા નબળાઈને દૂર કરવામાં અથવા સંજ્ઞાન લેવાના આદેશમાં લાવવામાં આવવી જોઈએ નહીં. જ્યારે સંહિતાની કલમ ૩૧૮ની પેટા કલમ (જ) (બી) કહે છે કે જ્યારે અદાલતે જે ફરિયાદ પર તપાસ અથવા સુનાવણી શરૂ કરવામાં આવી હતી તેની નોંધ લીધી ત્યારે એવું માનવામાં આવશે કે નવી ઉમેરાયેલી વ્યક્તિ આરોપી વ્યક્તિ હતી, ત્યારે તે જ સૂચવે છે કે જો કોઈ આરોપીને કલમ ૩૧૮ લાગુ કરીને ઉશ્કેરવામાં આવે અને નવા ઉમેરાયેલા આરોપી પર માત્ર અન્ય આરોપી સામે પહેલેથી જ નોંધાયેલા ગુના માટે જ કેસ ચલાવી શકાય તો અદાલતને કોઈ નવા ગુનાની નોંધ લેવાની સત્તા નથી.

૭૩ સંહિતાની નીતિ એ છે કે ગુનાની નોંધ માત્ર એક જ વાર લઈ શકાય છે અને વધુ વિગતોની શોધ પર વારંવાર નહીં. આપેલ કેસમાં, ફરિયાદીને ગુનેગારોના નામ અને અન્ય વિગતો પણ ખબર ન હોઈ શકે, અને તેથી, જે વ્યક્તિઓને આરોપી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે તેમને ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે તે પૂરતું હશે. જ્યારે આવી સુનાવણી જાણીતા આરોપી સામે આગળ વધે છે,

જો સુનાવણીમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવા અન્ય વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાઓ જાહેર કરે છે, જેમની સામે આરોપી સાથે કેસ ચલાવી શકાય છે, તો તે વ્યક્તિઓ સામે નવી ફરિયાદ અને નોંધ લેવાનો નવો આદેશ હોવો જરૂરી નથી.હું પુનરાવર્તન કરું છું કે ફરિયાદ તેની રજૂઆતના પહેલા જ દિવસે નકારી શકાય તેવી હતી અને ભાગીદારી પેઢીની ગેરહાજરીમાં ભાગીદારો સામે કોઈ પ્રક્રિયા જારી થઈ શકી ન હતી.

૭૪ સૂર્યનારાયણ વિ. એન્કર મરીન સર્વિસ [૧૯૯૫ (૧) બેંક કેસ ૪૬૬] ના કેસમાં મદ્રાસ હાઈકોર્ટના નિર્ણયથી મારો મત મજબૂત થયો છે.ઉચ્ચ ન્યાયાલયના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે પરિચ્છેદ ૬,૭ અને ૮માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૬. વિભાગમાં "તેમજ કંપની" ના શબ્દોને ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવશે અને તેની સામે કાર્યવાહી કરવા માટે જવાબદાર રહેશે તે સ્પષ્ટ કરે છે કે કંપની પર અન્ય લોકો સાથે પણ કાર્યવાહી કરવામાં આવશે, જેઓ કંપનીના પ્રભારી હતા.તેથી, જો કંપનીને કાર્યવાહીમાં આરોપી તરીકે સામેલ કરવામાં ન આવી હોય, તો તે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૯૮૧ ની કલમ ૧૪૧ નું પાલન કરશે નહીં અને તેથી, કંપનીના વહીવટમાં ડિરેક્ટર્સ અથવા વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી ટકાઉ નથી.

૭. પ્રતિવાદીઓના વિદ્વાન વકીલે બીજી રજૂઆત કરી હતી કે ફરિયાદી હંમેશા ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૧૯ હેઠળ કાર્યવાહી દરમિયાન અન્ય આરોપીઓને સામેલ કરવા માટે હકદાર છે, અને તેથી, હવે તેને કંપનીને પણ આરોપીઓમાંના એક તરીકે સામેલ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે અને જો કંપનીને રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવે, તો હાલની નબળાઈ મટી જાય છે, અને તેથી, કાર્યવાહીને રદ કરી શકાતી નથી.ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૧૯, કોઈ શંકા વિના તપાસ અથવા સુનાવણી દરમિયાન અન્ય આરોપીઓને ફસાવવાની મંજૂરી આપે છે જ્યારે તે પુરાવા પરથી દેખાય છે કે અન્ય વ્યક્તિએ પણ ગુનો કર્યો છે અને તેના પર પણ અન્ય આરોપીઓ સાથે મળીને કેસ ચલાવવો જોઈએ.સામાવાળા માટે વિદ્વાન વકીલ યુ. પી. પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ વિરુદ્ધ મોદી ડિસ્ટ્રિક્ટરી [૧૯૮૮] ૬૩ કોમ્પ કેસ ૭૭ ના નિર્ણય પર આધાર રાખે છે; એ. આઈ. આર. ૧૯૮૮ એસ. સી. ૧૧૨૩, તેમની દલીલના સમર્થનમાં.ઉપર દર્શાવેલ નિર્ણય ફરિયાદીના ફરિયાદમાં સુધારો કરીને તકનીકી ખામીને સુધારવાના અધિકાર વિશે છે.પરંતુ અરજદારના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી એન. ટી. વનમામલાઈ દલીલ કરશે કે તે એક એવો કેસ હતો જેમાં કંપનીને પણ પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ કંપનીને ખોટી રીતે ઔદ્યોગિક એકમ તરીકે વર્ણવવામાં આવી હતી, જેમાં ફરિયાદીને જરૂરી માહિતી આપવામાં

જાણીજોઈને નિષ્ફળ રહી હતી, અને તેથી, સુધારાને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે ઔદ્યોગિક એકમ કંપનીનું સાચું વર્ણન રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યું હોવાથી, કંપનીનું યોગ્ય રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું ન હોવાનો આક્ષેપ કરતી કાર્યવાહીને રદ કરવા માટે તેમની પોતાની ભૂલોનો લાભ લેવા માટે તે તૈયાર નથી. તેથી, તે કિસ્સામાં, કંપનીને પક્ષકાર તરીકે રજૂ કરવામાં આવી હતી પરંતુ કંપનીનું વર્ણન એક ભૂલ હોવાનું જણાયું હતું, અને તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે કંપનીના નામનું વર્ણન કરવાની આ તકનીકી ખામીને ફરિયાદમાં સુધારો કરીને સુધારી શકાય છે. તેથી, તે નિર્ણય સામાવાળાની દલીલના સમર્થનમાં નહીં આવે કારણ કે આ કિસ્સામાં, સામાવાળાએ કંપનીને સામેલ કરવાનું ઇરાદાપૂર્વક છોડી દીધું છે. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી વનમામલાઈના જણાવ્યા અનુસાર, આ કેસમાં ખામી એ ફરિયાદમાં જ એક ગંભીર કાનૂની નબળાઈ છે, અને તેથી, જ્યારે ફરિયાદમાં જ પ્રારંભિક ખામી હોય, ત્યારે અરજદાર સામે કાર્યવાહી ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી. તેમને દિલ્લી મ્યુનિસિપાલિટી વિરુદ્ધ રામ કિશનના નિર્ણયમાંથી પણ સમર્થન મળે છે, જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે કે તે સ્પષ્ટ રીતે સ્પષ્ટ છે કે પ્રારંભિક તબક્કામાં આરોપી સામેની કાર્યવાહી ત્યારે જ રદ કરી શકાય છે જ્યારે ફરિયાદ અથવા તેની સાથેના દસ્તાવેજોના આધારે કોઈ ગુનાની

રચના કરવામાં ન આવે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કસોટી એ છે કે ફરિયાદમાં આરોપોને, જેમ છે તેમ, કંઈપણ ઉમેર્યા અથવા બાદ કર્યા વિના, જો કોઈ ગુનો કરવામાં ન આવે, તો ઉચ્ચ અદાલત વર્તમાન સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ તેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને કાર્યવાહીને રદ કરવામાં ન્યાયી ગણાશે.સુપ્રીમ કોર્ટના ઉપરોક્ત ઢ્રષ્ટિકોણમાં, ફરિયાદમાં કંઈપણ ઉમેર્યા વિના અથવા બાદ કર્યા વિના ચોક્કસ આરોપી સામેની કાર્યવાહીની જાળવણીને ધ્યાનમાં લેવી પડશે.

૮. હવે એવું જાણવા મળ્યું છે કે કંપનીને ફસાવ્યા વિના, અરજદાર સામેની હાલની ફરિયાદ ટકાઉ નથી.તેથી, જ્યારે ફરિયાદમાં તેની સ્થિરતામાં પ્રારંભિક ખામી હોય, ત્યારે કાર્યવાહીમાં સુધારો કરીને ખામીને દૂર કરી શકાતી નથી.ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૧૯, કોઈ શંકા વિના અન્ય કોઈપણ આરોપીઓને ફસાવવાની મંજૂરી આપે છે, જે ગુનામાં પક્ષકાર હતો.પરંતુ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૧૯ હેઠળ આવા સહ-આરોપીઓને દોષિત ઠેરવવાથી અન્ય આરોપીઓ સામેની કાર્યવાહીની જાળવણીને કોઈ અસર થશે નહીં.ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૧૯ કાર્યવાહીમાં નબળાઈને દૂર કરવા માટે નથી, પરંતુ માત્ર ત્યારે જ તમામ ગુનેગારોને અદાલત સમક્ષ લાવવા માટે છે જ્યારે અદાલત સમક્ષ પુરાવા પછી જ ગુનામાં તેમની ભૂમિકા પ્રકાશમાં

લાવવામાં આવી હતી.આ કિસ્સામાં આવી સ્થિતિ નથી.સામાવાળાએ ઇરાદાપૂર્વક કંપનીને ફરિયાદમાં સામેલ કરવાનું ટાળ્યું હતું, જોકે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ ૧૪૧ એ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે કંપની પણ આરોપી હશે.જ્યારે કાર્યવાહીની શરૂઆતમાં જ કાયદાકીય નબળાઈ હોય, ત્યારે સામાવાળા ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૧૯ લાગુ કરવા માટે હકદાર નથી કારણ કે ફરિયાદની તારીખે, તે અરજદાર સામે સમર્થનપાત્ર ન હતું.તેથી, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી એન. ટી. વનમામલાઈની દલીલ સ્વીકારીને, અરજદાર સામેની કાર્યવાહી રદ કરવી પડશે."

મદ્રાસ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા લેવામાં આવેલો મત ખૂબ જ પ્રશંસનીય છે, અને હું એ જ તર્કને અપનાવવાનો પ્રસ્તાવ કરું છું.

૭૫ સૂર્યનારાયણ (સુપ્રા) પછી આનંદન વિ. અરિવાઝગન [૧૯૯૯ (૯૬) કંપની કેસ ૫૦૩] ના કેસમાં મદ્રાસ હાઈકોર્ટ દ્વારા અનુસરવામાં આવ્યું હતું.એક વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે પરિચ્છેદ ૭,૮ અને ૯માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

“૭. તે વિવાદમાં નથી કે ફરિયાદીની જવાબદારી માટે કે. એસ. મુથુ કન્સ્ટ્રક્શન્સના મેનેજિંગ પાર્ટનર તરીકે પ્રથમ અરજદાર દ્વારા ચેક જારી કરવામાં આવ્યો હતો. કેરળ હાઈકોર્ટના અમુક નિર્ણયો પર આધાર રાખતા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ધન્યકુમાર દલીલ કરશે કે જ્યારે કોર્ટે ભાગીદાર સામેના ગુનાની નોંધ લીધી છે, ત્યારે તે કંપની સહિત અન્ય આરોપીઓને સૂચિત કરવામાં નિષ્ફળતા માટેની કાર્યવાહીને અસર કરશે નહીં. એલેક્સ વિ. વિજયન [૧૯૯૪] ૮૧ કોમ્પ કેસ ૯૧૦ (કેઆર); [૧૯૯૩] એમડબલ્યુએન ૧૯૨ માં, કેરળ ઉચ્ચ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે કે જ્યારે પેઢીના મેનેજિંગ પાર્ટનર પર મેનેજિંગ પાર્ટનર દ્વારા જારી કરાયેલા ચેકના અનાદર માટે અને ભાગીદારીને ફસાવ્યા વિના નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી, ત્યારે માત્ર ભાગીદારો સામે જ કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી, ફરિયાદ માત્ર ભાગીદારો સામે જ જાળવી શકાય છે. આ નિર્ણયને પગલે, એમ. ઓ. એચ. માં તે જ અદાલત. ઈકબાલ વિ. ઉથમાન (એમ) [૧૯૯૫] ૮૨ કોમ્પ કેસ ૭૨૬; [૧૯૯૩] એમડબલ્યુએન ૧૪૬એ પણ એ જ દ્રષ્ટિકોણનું પુનરાવર્તન કર્યું હતું કે ભાગીદારો સામેની ફરિયાદ નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ કંપનીને ફસાવ્યા વિના જાળવી શકાય છે. પ્લાયવુડ હાઉસ વિ. વુડક્રાફ્ટ પ્રોડક્ટ્સ લિમિટેડ [૧૯૯૩] એમડબલ્યુએન ૧૪૦;

[૧૯૯૭] ૮૮ કોમ્પ કેસ ૫૬૫ માં કેરળ હાઈકોર્ટે ફરીથી ચુકાદો આપ્યો છે કે જ્યારે મેનેજિંગ પાર્ટનર પર ભાગીદારીને ફસાવ્યા વિના નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુના માટે કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી, ત્યારે ભાગીદારીને પછીથી પણ સામેલ કરી શકાય છે કારણ કે જ્યારે એકવાર કોર્ટ દ્વારા ગુનાની નોંધ લેવામાં આવી હતી, ત્યારબાદ અન્ય વ્યક્તિને આરોપી તરીકે સામેલ કરવાથી ન્યાયિક પ્રક્રિયાને અસર થશે નહીં કારણ કે તે પહેલેથી જ સંજ્ઞાન લઈને શરૂ થઈ ગઈ છે.પરંતુ કેરળ હાઈકોર્ટના આ મંતવ્યોને આ અદાલતે શ્રેણીબદ્ધ નિર્ણયોમાં સ્વીકાર્યા નથી અને આ અદાલતે સુસંગત મત લીધો છે કે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફરિયાદ ફરજિયાત જોગવાઈનું પાલન કર્યા વિના ટકાઉ નથી, એટલે કે., નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૪૧, કંપની અથવા ભાગીદારીને સામેલ કર્યા વિના અને જ્યારે કાર્યવાહીની શરૂઆતના પ્રારંભિક તબક્કામાં પણ ખામી હતી, જે પછીથી કંપની અથવા ભાગીદારીને સામેલ કરીને દૂર કરી શકાતી નથી.

૮. સૂર્યનારાયણ વિ. એન્કર મરીન સર્વિસ [૧૯૯૮] ૯૪ કોમ્પ કેસ ૮૭૪ (મેડ) માં આ અદાલત; [૧૯૯૫] ૧ એલ. ડબલ્યુ. (સી. આર. એલ.) ૧૩૨, આ અદાલતના અગાઉના નિર્ણયોને અનુસરીને, એવું

માન્યું છે કે કંપનીને જ ફસાવ્યા વિના કંપનીના ડિરેક્ટરો સામે કાર્યવાહી ટકાઉ નથી.હકીકતમાં, આ અદાલતે એલેક્સ વિ. વિજયન [૧૯૯૪] ૮૧ કોમ્પ કેસ ૯૧૦ માં કેરળ હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલા મંતવ્યોને ધ્યાનમાં લીધા છે; [૧૯૯૩] એમ. ડબલ્યુ. એન. ૧૯૨, જેને એમ. ઓ. એચ. ઇકબાલ વિરુદ્ધ ઉથર્નાન (એમ) [૧૯૯૫] ૮૨ કોમ્પ કેસ ૭૨૬ના પછીના નિર્ણયમાં અનુસરવામાં આવ્યો હતો અને આ અદાલતે કેરળ હાઈકોર્ટના દ્રષ્ટિકોણને અનુસર્યો નથી.તેથી, સામાવાળા દલીલ કરવા માટે હકદાર નથી કે ભાગીદારી કે. એસ. મુથુ કન્સ્ટ્રક્શન્સ વિના પણ ફરિયાદ જાળવી શકાય તેવી છે.

૯. પછી ફરિયાદ રહેલી ખામી ઉપચારી શકાય તેવા પાસાના સંદર્ભમાં, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૧૯ નો ઉપયોગ કરીને, આ અદાલતે ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં, દિલ્લી નગરપાલિકા વિરુદ્ધ રામકિશનમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણને અનુસરીને, એવું માન્યું છે કે જ્યારે ફરિયાદમાં તેની સ્થિરતામાં પ્રારંભિક ખામી હોય, ત્યારે ફોજદારી સંહિતાની કલમ ૩૧૯ હેઠળ કાર્યવાહીમાં સુધારો કરીને ખામીને દૂર કરી શકાતી નથી.આવી ખામીઓ માટે કાર્યવાહી મદદે નહીં આવે.સામાવાળાના વિદ્વાન વકીલે યુ. પી. પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ વિરુદ્ધ મોદી ડિસ્ટિલરીમાં ફરિયાદમાં સુધારો કરવાના અધિકાર માટેની

તેમની દલીલને ટેકો આપવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.આ અદાલતના ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં પણ આ નિર્ણયને અલગ પાડવામાં આવ્યો છે અને આ અદાલતે એવું માન્યું છે કે કંપનીને સૂચિત કરવા માટેના સુધારાનો આદેશ આપી શકાતો નથી.તેથી, આ અદાલતનો મત એ છે કે કંપની અથવા ભાગીદારીને પછીથી કાર્યવાહીમાં ખામીને સુધારવા માટે પ્રેરિત કરી શકાતી નથી, પ્રતિવાદી/ફરિયાદી ફરિયાદમાં સુધારો કરવા માટે હકદાર નથી.તેથી, આજની તારીખે, કે. એસ. મુથુ કન્સ્ટ્રક્શન્સ સામે કાર્યવાહી ન કરવા બદલ અરજદારો સામે નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની કાર્યવાહી ખામીયુક્ત છે.તેથી, એકલા અરજદારો પર કથિત ગુના માટે કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી અને જોગવાઈનું પાલન ન કરવા બદલ, અરજદારો ચોક્કસપણે મુક્ત થવાનો હકદાર છે.નીચલી અદાલત સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલા આધારો અરજદારોને મુક્ત કરવાનો અધિકાર આપતા નથી, તેમ છતાં પુનરાવર્તન અરજદારો દ્વારા આ અદાલતમાં ઉઠાવવામાં આવેલ મુદ્દો ચોક્કસપણે તેમને કાર્યવાહીમાંથી મુક્ત કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે."

૭૬ ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, હું માનું છું કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૯ હેઠળની અરજી ટકવાપાત્ર નથી, અને નીચેની અદાલતે તેને યોગ્ય રીતે નકારી કાઢી છે. ત્રીજા પ્રશ્નનો જવાબ તે મુજબ આપવામાં આવે છે.

૭૭ પરિણામે, આ અરજી નિષ્ફળ જાય છે અને આથી તેને નકારી કાઢવામાં આવે છે.

મર્યાદા.

(જે.બી.પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ.)

**વિષય:—**નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ હેઠળ ભાગીદારી પેઢીને પક્ષકાર બનાવ્યા વિના ભાગીદારો સામેની ફરિયાદ અમાન્ય.

*This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

***DISCLAIMER:*** *The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.*